

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΔΗΜΙΟΥΡΓΩΝΤΑΣ
ΜΟΥΣΕΙΑ ΓΙΑ ΑΝΘΡΩΠΟΥΣ
ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ**

ΑΘΗΝΑ ΜΠΑΝΤΗ

ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΜΑΡΙΑ ΒΙΓΛΗ

2020

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ

Βεβαιώνω ότι είμαι η συγγραφέας αυτής της εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία.

Επίσης, έχω αναφέρει τις οποίες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών η λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες. Ακόμη δηλώνω ότι αυτή η γραπτή εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά και αποκλειστικά και ειδικά για την συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία ότι θα αναλάβω πλήρως τις συνέπειες εάν η εργασία αυτή αποδειχτεί ότι δεν μου ανήκει.

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑΣ 1 _____

ΑΡΙΘ.ΜΗΤΡΩΟΥ _____ ΥΠΟΓΡΑΦΗ _____

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θεωρώ υποχρέωση μου, σε μια εργασία που απαιτήθηκε μεγάλη προσπάθεια, να ευχαριστήσω από καρδιάς όσους συνέβαλαν στην υλοποίησή της. Ιδιαίτερες, λοιπόν, ευχαριστίες στην επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κ. Μαρία Βίγλη και στους γονείς μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία έχει ως αντικείμενο να μελετήσει την πολιτική που ακολουθούν τα μουσεία στην Ελλάδα σχετικά τόσο με την ανάπτυξη και εφαρμογή ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων για τα άτομα με ειδικές ανάγκες όσο και την διερεύνηση της προσβασιμότητας των μουσείων από άτομα με αναπηρία ώστε να εξασφαλιστεί η συμμετοχή τους στα πολιτιστικά δρώμενα της κοινωνίας. Η θεσμοθέτηση νέας νομοθεσίας η οποία είναι εναρμονιζόμενη με την ευρωπαϊκή νομοθεσία σχετικά με τα θέματα που αφορούν τα άτομα με ειδικές ανάγκες και η σύγχρονη τεχνολογία έχει συμβάλει στην βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών των μουσείων της χώρας μας σε κάθε άτομο της κοινωνίας μας που αντιμετωπίζει οποιοδήποτε πρόβλημα αναπηρίας, μειώνοντας τον κοινωνικό τους αποκλεισμό από τα δρώμενα της κοινωνίας στην οποία ζουν.

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε βασίστηκε στην αναζήτηση για την σχετική ελληνική και ξένη βιβλιογραφία όσο και στην εμπειρία από επισκέψεις της ερευνήτριας σε μουσεία της ελληνικής επικράτειας.

Στα τρία κεφάλαια της παρούσας εργασίας επιχειρείται μία ανασκόπηση στο τι είναι μουσείο και την ιστορική του εξέλιξη, την επαφή με το πολιτιστικό παρελθόν μιας κοινωνίας και την ανάπτυξη των πνευματικών και καλλιτεχνικών δεξιοτήτων των επισκεπτών, διερευνάται η ευρωπαϊκή πολιτική ένταξης των ατόμων με ειδικές ανάγκες στην πολιτιστική ζωή μίας κοινωνίας, καθώς και η παρουσίαση παραδειγμάτων ελληνικών μουσείων που έχουν αναπτύξει εναλλακτικούς τρόπους προσέγγισης των εκθεμάτων από άτομα με ειδικές ανάγκες όπως απτικές διαδρομές.

Η εργασία ολοκληρώνεται με την καταγραφή των γενικών συμπερασμάτων όπως προέκυψαν από την επεξεργασία της παρούσας εργασίας.

Λέξεις Κλειδιά: μουσείο, άτομα με ειδικές ανάγκες, ισότητα, πρόσβαση, δικαιώματα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περιεχόμενα

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	3
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	8
ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	8
1. Εισαγωγή	8
1.1 Η Εξέλιξη του Μουσείου ως Θεσμού	8
1.2 Μουσείο και Πολιτιστική Ανάπτυξη της Κοινωνίας	10
1.2.1 Ο Εκπαιδευτικός Ρόλος του Μουσείου.....	11
1.3 Μουσείο και Παιδί	12
1.4 Το Έργο Τέχνης: ο Ρόλος και η Παιδαγωγική του Λειτουργία Μέσα στο Μουσείο.....	13
1.5 Συνεργασία Μουσείου και Σχολείου προς Όφελος του Παιδιού	15
1.6 Μουσειακή Εκπαίδευση	17
1.7 Ο ρόλος του Μουσειοπαιδαγωγού	18
1.8 Ο Ρόλος των Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και των Μουσειοσκευών στην Μουσειακή Εκπαίδευση.....	21
1.9 Η Σπουδαιότητα της Μουσειακής Εκπαίδευσης μέσω της Θεωρίας του Abraham Harold Maslow	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	25
ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΑΙ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ	25
2. Εισαγωγή	25
2.1 Ορισμός Ατόμων με Αναπηρίες.....	25
2.2 Η Ευρωπαϊκή πολιτική ένταξης των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες στην πολιτιστική ζωή.....	26

2.3	Μουσεία και Άτομα με ειδικές ανάγκες	26
2.4	Πρόσβαση Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες στο Μουσείο	27
2.5	Πρόσβαση Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες στην Έκθεση ενός Μουσείου	29
2.6	Τα άτομα με νοητική υστέρηση και τα εκθέματα του Μουσείου	33
2.7	Επιτεύγματα και προβλήματα σε Εκπαιδευτικά Προγράμματα για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες	33
	ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	36
	ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΑΙ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ	36
3.	Εισαγωγή	36
3.1	Δύο παραδείγματα πρότυπων μουσείων για τυφλούς και Άτομα με Ειδικές Ανάγκες: Το Μουσείο Αφής στο Φάρων Τυφλών στην Αθήνα και το Μουσείο Μπράιγ της Παγκόσμιας Ένωσης Τυφλών.	36
3.2	Εμπειρία από άλλα Μουσεία της Ελλάδας.	37
3.2.1	Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας, «Μια απτική διαδρομή»	38
3.2.2	Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας, «Το μάτι ακούει»	39
3.2.3	Το Εργαστήριο του Γιάννη Παππά- Παράρτημα του Μουσείου Μπενάκη.	40
3.2.4	Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, «Αγγίζοντας την Τέχνη»	40
3.3	Συζήτηση- Συμπεράσματα	41
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	43
	Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία	44

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ιδέα για την επιλογή και τη συγγραφή της συγκεκριμένης πτυχιακής εργασίας, προήλθε αρχικά από προσωπικά βιώματα της γράφουσας και σε άμεσο συνδυασμό με τις γνώσεις που απέκτησε τα τελευταία τέσσερα χρόνια κατά τη διάρκεια της φοίτησής της στο Τμήμα Μουσειολογίας Μουσειογραφίας και Σχεδιασμού Εκθέσεων.

Συγκεκριμένα, όπως προκύπτει τόσο από την βιβλιογραφική ανασκόπηση όσο και από προσωπική έρευνα, καθώς και από παρατήρηση των επισκέψεων σε μουσεία της χώρας, φαίνεται ότι τα περισσότερα Ελληνικά Μουσεία, στερούνται συγκεκριμένης πολιτικής όσον αφορά τα ειδικά σχεδιασμένα, για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες, εκπαιδευτικά προγράμματα. Για το λόγο αυτό, γεννήθηκε η σκέψη για την διεκπεραίωση αυτής της πτυχιακής εργασίας.

Το κεντρικό αίτημα της σύγχρονης αντίληψης για την κοινωνική μέριμνα, όσον αφορά τα άτομα με ειδικές ανάγκες, είναι η ανάγκη το ίδιο το κοινωνικό σύνολο να εξασφαλίσει για αυτά συνθήκες και προϋποθέσεις ανάπτυξης της προσωπικότητάς τους και κατάκτησης ενός αξιοπρεπούς επιπέδου ζωής. Το αίτημα αυτό εντάσσει τη μέριμνα για τα άτομα με ειδικές ανάγκες και τις ειδικές κοινωνικές ομάδες στο γενικό χώρο της κοινωνικής πολιτικής. (Τσαούσης, 2005, σελ. 58)

Πιο ειδικά, **«άτομα με ειδικές ανάγκες»** καλούνται αυτά που παρουσιάζουν λειτουργικές βλάβες, ανικανότητες, αδυναμίες, αναπηρίες ή συνδυασμό αυτών π.χ. παραπληγικοί, τετραπληγικοί, τυφλοί, κωφοί άτομα με κινητικές αναπηρίες κ.λ.π..

Όσον αφορά τις σύγχρονες κοινωνίες κυριαρχεί ή άποψη ότι στο πεδίο της κοινωνικής μέριμνας σχετικά με τα άτομα με ειδικές ανάγκες θα πρέπει να δημιουργηθούν όλες οι απαραίτητες συνθήκες τόσο από τους θεσμικούς φορείς όσο και από το σύνολο της κοινωνίας ώστε οι πολίτες με ειδικές ανάγκες να μπορούν να αναπτύξουν κάθε πλευρά της προσωπικότητάς τους, εξασφαλίζοντας για τους ίδιους ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης. Η κοινωνική μέριμνα για τα άτομα με ειδικές ανάγκες όπως τετραπληγικοί, τυφλοί, κωφοί, άτομα με νοητική υστέρηση ή κινητικές αναπηρίες αποτελεί ένα σημαντικό αντικείμενο δράσης της εκάστοτε κοινωνικής πολιτικής που εφαρμόζεται σε μία χώρα. (Τσαούσης, 2005, σελ. 34)

Εν κατακλείδι σημαντικό ρόλο παίζει και η παιδαγωγική πολιτική ενός μουσείου διότι πρέπει να είναι μέρος της ευρύτερης επικοινωνιακής πολιτικής του μουσείου. Αντίστοιχα ο εκπαιδευτικός ρόλος του μουσείου εντάσσεται στην γενικότερη επικοινωνιακή πολιτική του μουσείου, όπου ο εκπαιδευτικός ρόλος του μουσείου διευρύνεται για να συμπεριλάβει ολόκληρο το κοινό των μουσείων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΩΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

1. Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο θα παρουσιαστεί η σημαντικότητα των τριών πιο πάνω παραγόντων που έχουν προκαλέσει έντονη αντιπαράθεση και σύγκρουση απόψεων.

Συγκεκριμένα παρουσιάζεται η μουσειακή επικοινωνία αλλά και η χωρική διάταξη των μουσείων ή οποια αποτελεί μείζον θέμα τα τελευταία χρόνια όπου η γνώση της Μουσειολογίας έχει ενταχθεί δυνατά στην πραγματικότητα των πολιτιστικών ιδρυμάτων. Η σημασία των πιο πάνω παραγόντων επηρεάζει σημαντικά την οργάνωση των μουσείων όπως θα αναλυθεί εκτενώς πιο κάτω.

1.1 Η Εξέλιξη του Μουσείου ως Θεσμός

Σήμερα, το μουσείο αποτελεί ένα χώρο συγκέντρωσης έργων τέχνης, όπου ταυτόχρονα, είναι χώρος έρευνας, συντήρησης και έκθεσης των έργων αυτών στο ευρύ κοινό.

Μουσείο είναι ένα ίδρυμα στην υπηρεσία της κοινωνίας που έχει ως έργο του να συγκεντρώνει, να διατηρεί και να παρουσιάζει στο κοινό τις δημιουργίες του ανθρώπου ή και της φύσης, με σκοπό τη γνώση, τη διάσωση και αξιοποίηση της πολιτιστικής παράδοσης καθώς, επίσης, την ενίσχυση της παιδείας και του πολιτισμού γενικότερα.

Επιπροσθέτως, ένα Μουσείο είναι ένας φορέας μνήμης και γνώσης, ο οποίος βρίσκεται στην διάθεση κάθε πολίτη διότι έχει ως σκοπό την συγκέντρωση, την διατήρηση και την παρουσίαση στο ευρύ κοινό δημιουργίες προερχόμενες τόσο από τον ίδιο τον άνθρωπο όσο και από την φύση διασφαλίζοντας και αξιοποιώντας την παράδοση κάθε πολιτισμού, με απώτερο στόχο την βελτίωση της παιδείας των πολιτών αλλά και γενικότερα του πολιτισμού κάθε χώρας.

Επιπλέον, το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM) στο καταστατικό του, άρθρο 3, αναφέρει ότι: *«Μουσείο είναι ένα μη κερδοσκοπικό μόνιμο ίδρυμα στην υπηρεσία της κοινωνίας και της εξέλιξης της, ανοιχτό στο κοινό, που αποκτά, διατηρεί, ερευνά, επικοινωνεί και εκθέτει για σκοπούς μελέτης, εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας υλικό-μαρτυρία του ανθρώπου και του περιβάλλοντος του».* (Αλκηστis, 1995, σελ. 42)

Στην αρχαιότητα το «Μουσείον» δήλωνε κάτι εντελώς διαφορετικό. Ήταν χώρος αφιερωμένος στις Μούσες, ο ναός των Μουσών και κατ' επέκταση κάθε τόπος που βρισκόταν υπό την προστασία των Μουσών. Χώρος που προοριζόταν για φιλοσοφικές συζητήσεις και επιστημονική έρευνα. Για την αρχαιότητα, το μουσείο δεν αποτελούσε χώρο συλλογής έργων τέχνης, ή χώρο αφιερωμένο στην υπηρεσία της τέχνης.

Στους κλασικούς χρόνους οι Έλληνες συγκέντρωναν τα πιο γνωστά έργα ζωγραφικής στις πινακοθήκες. Το πιο γνωστό μουσείο της αρχαιότητας (3ος π.Χ. αι.) ήταν το Μουσείο των Πτολεμαίων στην Αλεξάνδρεια που ίδρυσε ο Πτολεμαίος Σωτήρας, όπου ζούσε και εργαζόταν ένας όμιλος σοφών. Σ' αυτό συμπεριλαμβανόταν και η βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας.

Κατά το **Μεσαίωνα** πολύτιμα αντικείμενα φυλάσσονταν σε μοναστήρια και εκκλησίες. Οι λεηλασίες των σταυροφοριών, τον 7^ο και 8^ο αιώνα συντελούν στη συσσώρευση θησαυρών στη Δύση.

Το μουσείο με τη σημερινή του μορφή και διάσταση αρχίζει να δημιουργείται από την **Αναγέννηση** και μετά. Γίνεται χώρος όπου συγκεντρώνονται τα έργα τέχνης και εκτίθενται στο κοινό, το οποίο όμως αποτελείται από ευγενείς, βασιλείς και ισχυρούς τις εκκλησίας.

Το μουσείο όπως εξελίχτηκε μπορεί να συντέλεσε ως παρακαταθήκη πληροφοριών, μπορεί να αναβάθμισε μια περιοχή ή να της έδωσε το όνομα του, μπορεί να έγινε χώρος διακίνησης τουριστών και τουριστικών ειδών, αλλά δεν επιτέλεσε εκπαιδευτικό έργο για τα πλατύτερα κοινωνικά στρώματα.

Στο ίδιο ιδεολογικό κλίμα κινείται και το Ελληνικό Μουσείο, το οποίο ήδη από το πρώτο στάδιο της ανάπτυξης του (Μάρτιος του 1829, Αίγινα, από τον Ι. Καποδίστρια.) «γίνεται εξάρτημα της ατομικής αυθεντίας και μέσω αυτής, πνευματική ιδιοκτησία μιας συγκεκριμένης κοινωνικής τάξης και της κουλτούρας της που φυσικά δεν μπορεί να έχει σχέση με τα λαϊκά στρώματα». αποτελούσε πνευματική ιδιοκτησία μιας συγκεκριμένης κοινωνικής τάξης και συγκεκριμένα της τότε αστικής τάξης με την απορρέουσα κουλτούρα, η οποία δεν είχε καμία σχέση με τα χαμηλά λαϊκά στρώματα της τότε ελληνικής κοινωνίας. Στη συνέχεια, όταν πρωτεύουσα της Ελλάδας έγινε η Αθήνα, ιδρύεται το «Κεντρικόν Αρχαιολογικόν Μουσείον».

Σταδιακά, λοιπόν, μέσα στο πέρασμα των αιώνων, το μουσείο από «ναός» που ήταν, γίνεται «καλλιτεχνικό εργαστήριο». Δημιουργούνται κεντρικά μουσεία τα οποία απευθύνονται σε όλο και ευρύτερο κοινό.

Για αρκετά χρόνια, το κοινό των μουσείων ήταν άνθρωποι οι οποίοι είχαν κάποια σχέση με την τέχνη, άνθρωποι μιας ανώτερης κοινωνικής τάξης και κουλτούρας. Μόνο τις τελευταίες δεκαετίες αρχίζουν τα μουσεία να απευθύνονται στο ευρύ κοινό και να προσεγγίζονται από αυτό. Όπως δηλώνει ο Rodin, «δεν είναι η ομορφιά που λείπει από τα μάτια μας, αλλά τα μάτια μας που δεν έμαθαν να την αναγνωρίζουν». Και ο Picasso αναφέρει: «Το κοινό δεν καταλαβαίνει πάντοτε τη μοντέρνα τέχνη αλλά αυτό συμβαίνει γιατί τελικά κανένας δεν του έμαθε ποτέ τίποτα σχετικά με την ζωγραφική. Τον μαθαίνουν να γράφει και να διαβάζει, να ζωγραφίζει και να τραγουδάει, μα ποτέ κανείς δεν σκέφτηκε να τον μάθει να κοιτάζει έναν πίνακα». Έτσι, για το ευρύ κοινό οι έννοιες τέχνη και κουλτούρα είναι έννοιες σχεδόν ξένες, τις οποίες πολλές φορές κατακρίνει, ειρωνεύεται και τελικά απορρίπτει.

1.2 Μουσείο και Πολιτιστική Ανάπτυξη της Κοινωνίας

Η γνωριμία της πολιτιστικής ταυτότητας, η επαφή με το πολιτιστικό παρελθόν, η ανάπτυξη πνευματικών ή ακόμη και καλλιτεχνικών δεξιοτήτων του επισκέπτη, αποτελεί κύριο στόχο του μουσείου. Αυτός είναι ο ρόλος, ο στόχος, ο σκοπός και η επιδίωξη ενός μουσείου. Να προσφέρει τη δυνατότητα να γευθεί κάθε επισκέπτης τη χαρά και την απόλαυση που προσφέρουν τα έργα του πνεύματος και της τέχνης.

Επίσης, ρόλος του μουσείου είναι να προκαλέσει στο κοινό καινούργιες εντυπώσεις, συναισθήματα και εικόνες. Βοηθός του σ' αυτό είναι και η σύγχρονη τεχνολογία (Ανδρέου, 1996). Η γνώση της ιστορίας, του παρελθόντος αλλά και κάθε επιστημονικής εξέλιξης, αποτελούν ακόμη σκοπό του μουσείου. Η ενίσχυση και ο εμπλουτισμός της φαντασίας, η δημιουργία αισθητικής και πλαστικής ευαισθησίας, η ανάπτυξη της μνήμης και της παρατηρητικότητας, ακόμη και αν δεν αποτελούν το λόγο ύπαρξης και δημιουργίας των μουσείων, αποτελούν όμως το αποτέλεσμά τους.

Το μουσείο είναι ο κατεξοχήν χώρος της αισθητικής και καλλιτεχνικής μύησης, καθώς και της καλλιέργειας της ευαισθησίας μπροστά στο έργο τέχνης, η έλλειψη της οποίας αποτελεί ένα σημαντικό κενό για την ολοκλήρωση της ανθρώπινης προσωπικότητας.

Ειδικότερα, για το παιδικό κοινό το μουσείο αποτελεί το χώρο σύνδεσης του θεωρητικού παρελθόντος με τη χειροπιαστή οπτική απόδειξη. Προσφέρει την εύκολη συνειδητοποίηση της ιστορικής πραγματικότητας φέρνοντας το θεατή σε επαφή με τα αυθεντικά ντοκουμέντα, καθρέφτες μιας εποχής που του επιτρέπουν να ξαναβρεί τα ίχνη ενός παρελθόντος, το οποίο μελετά μόνο θεωρητικά. Παράλληλα, αποτελεί την ώθηση για προσωπική δημιουργία αντλώντας εμπειρίες, εντυπώσεις και επηρεασμούς μπροστά στο έργο τέχνης. (Ανδρέου, 1996, σελ.43-44)

Επιχειρώντας μία συνοπτική και σχηματική παρουσίαση της συμβολής του μουσείου τόσο ως μέσο πολιτιστικής ανάπτυξης όσο και ως μορφωτικό παράγοντα, διακρίνονται τρεις βασικοί τρόποι συμβολής του μουσείου:

1. Το μουσείο διαθέτει και συντηρεί τα έργα τέχνης με στόχο να τα κάνει όσο το δυνατό πιο γνωστά στο ευρύ κοινό, κατανοητά, αντιληπτά, αξιόλογα και ευχάριστα στην παρουσίασή τους για το κοινό του.
2. Ενισχύει τη χρήση αυτών των έργων έχοντας σαν στόχο την ανάπτυξη της αισθητικής έννοιας.
3. Χρησιμοποιεί τα έργα τέχνης προκειμένου να εμπνεύσει καινούργιες δημιουργίες.

Για το παιδί, το μουσείο έχει το προνόμιο να του προσφέρει καινούργιες εντυπώσεις χρησιμοποιώντας τη γλώσσα της εποχής, τη γλώσσα της εικόνας που είναι τόσο εύληπτη και κατανοητή απ' όλους και ειδικά από τα παιδιά.

Μέσα από την κατάλληλη ταξινόμηση και παρουσίαση των έργων τέχνης, το μουσείο συντελεί στην κατανόηση, εκτίμηση και μεγαλύτερη αισθητική απόλαυση αλλά με κατάλληλα μέσα και προγράμματα. Με τη χρησιμοποίηση των ίδιων των έργων τέχνης ως κίνητρο, ενισχύει την αισθητική ευαισθησία και εμπνέει για καινούργιες δημιουργίες. Άλλωστε σ' αυτό το πλαίσιο κινείται και ο στόχος των εκπαιδευτικών προγραμμάτων των μουσείων να βοηθήσουν το κοινό τους και ιδιαίτερα το παιδικό κοινό, να περάσει από τη θέση του παθητικού δέκτη, στη θέση του δημιουργού.

Το μουσείο έχει το προνόμιο να προσφέρει στο παιδί ένα σύνολο λειτουργιών αρχίζοντας από τη διασκέδαση και καταλήγοντας στη γνώση. Και πρέπει να εξετάσουμε μήπως είναι σκόπιμο να τους προσφέρουμε ευκαιρίες για μια δημιουργική διασκέδαση μέσα στο μουσείο. Συγχρόνως, όμως, και παράλληλα με τη διασκέδαση που πρέπει να προσφέρει το μουσείο στο παιδί, του προκαλεί καινούργιες εντυπώσεις, του δίνει καινούργια ερεθίσματα, του δημιουργεί καινούργιους προβληματισμούς και πολλές φορές και την επιθυμία για περαιτέρω γνώση.

Οι γνωστικές δυνατότητες που προσφέρει στο παιδί το μουσείο είναι ανεκτίμητες. Το βοηθά να κατανοήσει, να νιώσει το ιστορικό παρελθόν, να γνωρίσει την καλλιτεχνική δημιουργία, να του δείξει τα διάφορα υλικά και τον τρόπο δουλειάς ενός καλλιτέχνη. Ιδιαίτερα για τα παιδιά 9-11 χρονών, το μουσείο συντελεί στην ανάπτυξη της φαντασίας τους και στη δημιουργία της πλαστικής τους ευαισθησίας.

Προσπαθώντας να χρησιμοποιηθεί το μουσείο τόσο σαν χώρος διασκέδασης, ανάπτυξης της ευαισθησίας, της φαντασίας, της καλλιτεχνικής αγωγής όσο και σαν χώρος απόκτησης και εμπέδωσης γνώσεων, τα μουσεία παρέχουν ειδικά εκπαιδευτικά προγράμματα και ειδικευμένο προσωπικό που ασχολείται με την οργάνωσή τους.

1.2.1 Ο Εκπαιδευτικός Ρόλος του Μουσείου

Η εκπαιδευτική θεωρία του κονστρουκτιβισμού, γνωστή και ως δομισμός, αποτελεί τον βασικό πυλώνα πάνω στον οποίο βασίστηκε η μουσειακή εκπαίδευση.

Είναι μία θεωρία εκ διαμέτρου αντίθετη από την θεωρία του διδακτισμού, ο οποίος πρεσβεύει την ιδέα την αντικειμενικής γνώσης. Η κονστρουκτιβική θεωρία αντιλαμβάνεται τη γνώση ως μια σύνθετη διαδικασία αλληλεπίδρασης ανάμεσα στον εκπαιδευόμενο και στο κοινωνικό περιβάλλον, ενώ την μάθηση αντιλαμβάνεται ως μια διαδικασία επιλογής και οργάνωσης συναφών δεδομένων, που προέρχονται από την πολιτισμική εμπειρία. (Hooper – Greenhill, 1996, σελ. 41)

Ειδικότερα, σύμφωνα με την θεωρία του δομισμού, η μάθηση μέσα στο μουσείο προωθείται όχι μόνο μέσω της διαμεσολάβησης επισκεπτών – εκθεμάτων, αλλά και μέσω της διασφάλισης των συνθηκών εκείνων, που θα επιτρέψουν την δυναμική αξιοποίηση προηγούμενων κοινωνικών και πολιτισμικών εμπειριών του επισκέπτη. (Macdonald, 32-33, 2006)

Η γνώση σύμφωνα με του εκφραστής της θεωρίας John Dewey και Gorge Hein, δεν θεωρείται ότι παρέχεται ως ετοιμοπαράδοτο αγαθό, αλλά ότι δομείται από τα σκεπτόμενα άτομα μέσα στο ιστορικό, κοινωνικό, πολιτισμικό και υλικό πλαίσιο της μαθησιακής διδασκαλίας. Γι' αυτό και επηρεάζεται από τις διανοητικές, σωματικές και ψυχικές ιδιαιτερότητες των ανθρώπων από το πλέγμα των σχέσεων που αναπτύσσουν μεταξύ τους και με το περιβάλλον τους. (Νάκου, 45-46, 2001)

Η πραγματικότητα δεν θεωρείται μια και μοναδική αλήθεια που υπάρχει ανεξάρτητα από το άτομο, αλλά είναι ιστορικά, κοινωνικά και προσωπικά προσδιορισμένη. (Νικονάνου, 84, 2009)

Η μελέτη των αντικειμένων επιτρέπει συσχετισμούς ανάμεσα στον πολιτισμό και στην τεχνολογία, τους ανθρώπους και τις κοινωνικές δομές, το παρελθόν, το παρόν, και το μέλλον που προωθούν την ολιστική μάθηση αλλά και την σκέψη αυτή καθαυτή, γιατί

ο συμμετέχοντας υποχρεώνεται να συγκρίνει, να θυμηθεί, να συσχετίσει ταξινομήσει, να απορήσει, να κινηθεί από το συγκεκριμένο στο αφηρημένο, από το γνωστό στο άγνωστο, από το μερικό στο γενικό.

Η παρατήρηση και η μελέτη των εκθεμάτων ενός μουσείου ενθαρρύνει την σύγκριση και την συσχέτιση ανάμεσα στην πολιτιστική κληρονομιά και την σύγχρονη τεχνολογία, στους ανθρώπους και τις υπάρχουσες κοινωνικές δομές ανά χρονική περίοδο και γενικότερα του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος αφού αποδεδειγμένα ένα μουσείο ενισχύει την ολιστική μάθηση και την σκέψη, διότι ο επισκέπτης άθελα του υποχρεώνεται να συγκρίνει, να θυμηθεί, να συσχετίσει, να ταξινομήσει, να αναρωτηθεί και γενικότερα να κινηθεί από το συγκεκριμένο στο αφηρημένο, από το γνωστό στο άγνωστο.

1.3 Μουσείο και Παιδί

Μέσα από μια προσπάθεια εκδημοκρατισμού του μουσείου και ανοίγματός του στο ευρύτερο κοινό, σε όλες τις κοινωνικές τάξεις και σε όλα τα μορφωτικά επίπεδα, εντάσσεται και η στροφή των μουσείων προς το παιδικό κοινό. (Ανδρέου, 1996, σελ.81)

Πιστεύοντας στην παιδαγωγική αξία του μουσειακού αντικειμένου και παράλληλα με τις τεχνικές για πλησίασμα της τέχνης από το παιδί, παρατηρήθηκαν ορισμένες δυσκολίες. Δυσκολίες όπως, το άνοιγμα του μουσείου στο παιδικό κοινό, η προσαρμογή του παιδιού σε ένα χώρο ενηλίκων και το μοίρασμα του χώρου μεταξύ των ενηλίκων και των παιδιών. Οι δυσκολίες αυτές θεωρητικά θα λύνονταν με την δημιουργία ειδικών παιδικών μουσείων, φτιαγμένων αποκλειστικά για παιδιά.

Διάφορες τέτοιες προσπάθειες για την ίδρυση τέτοιων μουσείων έχουν γίνει στην Αμερική, την Γαλλία και το Βέλγιο. Συνήθως είναι μουσεία ανεξάρτητα ή εξαρτώμενα με κάποιο τρόπο από ένα κυρίως μουσείο ενηλίκων.

Επειδή όμως, η δημιουργία ειδικών μουσείων για το παιδικό κοινό θέτει πολλά προβλήματα τόσο για τα ίδια τα παιδιά, όσο και για την οργάνωση και το θεσμό του μουσείου σαν θεσμό, οι χώρες της Ευρώπης προτίμησαν, αντί να δημιουργήσουν ειδικά παιδικά μουσεία, να αρχίσουν μια προσπάθεια με στόχο να γίνουν προσιτά τα μουσεία των ενηλίκων στα παιδιά.

Η παρουσίαση των έργων είναι περισσότερο «ζωντανή», χαρούμενη και θελκτική στα παιδιά. Συνοδεύεται από παιχνίδια και διάφορες δραστηριότητες (κίνηση, θέατρο, ζωγραφική). Σε πολλά μουσεία γίνεται διαχωρισμός του υλικού σύμφωνα με ορισμένες μεγάλες θεματικές ενότητες.

Ακόμη, η τοποθέτηση των έργων είναι στο ύψος των παιδιών, καθώς και η όλη δομή του κτιρίου είναι προσαρμοσμένη σε παιδικές διαστάσεις. Με τη βοήθεια της τεχνολογίας (video, μουσική, ηλεκτρονικοί υπολογιστές, κ.α.) το νεανικό κοινό αρχίζει να εξοικειώνεται με το έργο τέχνης. Σε πολλά, άλλωστε, παιδικά μουσεία τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα απτής εξοικείωσης με τα μουσειακά εκθέματα, μέσα από τις χειροτεχνικές δραστηριότητες που προσφέρουν τα μουσεία στα παιδιά, μετά το τέλος της επίσκεψής τους.

Σε άλλα πάλι μουσεία του είδους, τα αντικείμενα των συλλογών παύουν να είναι απόμακρα και ξένα για τα παιδιά, αφού προσφέρουν πιστά αντίγραφα των εκθεμάτων για να μπορεί το κοινό να τα αγγίξει και μ' αυτό τον τρόπο να εξετάσει το

έργο τέχνης από κοντά. Να νιώσει το υλικό του και να καταλάβει τη δουλειά του καλλιτέχνη μέσα από το άγγιγμα. Ο Rodin, δήλωνε πως μόνο με το άγγιγμα μπορεί κανείς να γευτεί και τις μικρότερες λεπτομέρειες ενός έργου τέχνης.

Η επαφή του παιδιού με τα αυθεντικά έργα τέχνης, είναι σημαντικός παράγοντας της αισθητικής καλλιέργειας του ανθρώπου. Δεν υπάρχει υποκατάστατο της αληθινής τέχνης, ούτε και η ανάγκη δημιουργίας ενός τέτοιου υποκατάστατου. Το παιδί είναι μια προσωπικότητα, μια ολότητα που διαρκώς εξελίσσεται. Το να περιορίσουμε τις δυνατότητες του, καθώς και την ανάπτυξη εκείνων των δυνατοτήτων που μπορούν να προσφερθούν από την επίσκεψη του στο μουσείο, πρέπει να κάνουμε όσο το δυνατόν περισσότερο το χώρο αυτό ευχάριστο.

Δεν είναι ανάγκη να θεωρήσουμε τα παιδιά σαν μια ειδική, μη εξελίξιμη κατηγορία ατόμων. Το κάθε παιδί αποτελεί μια διαφορετική και διαρκώς εξελισσόμενη προσωπικότητα. Αν προσπαθήσουμε να προσφέρουμε στα ήδη υπάρχοντα μουσεία για ενήλικες μια ανανέωση και μια προσαρμογή για το παιδικό κοινό, με ανάλογη παρουσίαση των εκθεμάτων, τότε το ποθητό αποτέλεσμα της επαφής του παιδιού με το έργο τέχνης, σαν αφετηρία δημιουργικής και γόνιμης δραστηριότητας, θα έχει επιτευχθεί. (Ανδρέου, 1996, σελ. 30-31)

1.4 Το Έργο Τέχνης: ο Ρόλος και η Παιδαγωγική του Λειτουργία Μέσα στο Μουσείο.

Ο σύγχρονος πολιτισμός έχει έναν επιστημονικό χαρακτήρα που κινδυνεύει να κάνει απάνθρωπη την εκπαίδευση. Σ' αυτή την κατάσταση έρχεται η αισθητική αγωγή να παίξει το ρόλο του αντίβαρου. Σήμερα, η παρεχόμενη εκπαίδευση σε πολλές δυτικές χώρες χαρακτηρίζεται περισσότερο ως μια τυποποιημένη διαδικασία μετάδοσης μίας στείρας γνώσης με αποτέλεσμα να απουσιάζει παντελώς η ανάγκη μετάδοσης της ουσιαστικής γνώσης που θα βοηθήσει τα μέλη μίας κοινωνίας ώστε να βελτιωθούν ως κοινωνικά όντα. Το πρόβλημα αυτό επιχειρείται να επιλυθεί μέσω της αισθητικής αγωγής. Πιστεύοντας ότι ο καταναλωτής τέχνης γίνεται και δημιουργός τέχνης, είναι εύκολο να τονίσουμε το σημαντικό και ουσιαστικό ρόλο που παίζει στη διαμόρφωση του νέου ανθρώπου η αισθητική αγωγή, η καλλιτεχνική παιδεία και η αισθητική γενικότερα καλλιέργεια.

Το έργο τέχνης δεν είναι μόνο μια καλλιτεχνική επιτυχία, δεν είναι μόνο μια μετάδοση μηνυμάτων. Είναι συγχρόνως και μια δημιουργία. Και η δημιουργία σε ωθεί σε δημιουργία. Το παιδί που παρατηρεί το έργο τέχνης συνδυάζει την ικανότητα παρατήρησης με τη δυνατότητα μάθησης και με την επαφή με την πραγματικότητα. Προσπαθώντας να κατανοήσει το έργο τέχνης, επιστρατεύει όλες τις δυνάμεις της φαντασίας, της μνήμης και της παρατηρητικότητας του, κατανοεί το χώρο και τοποθετείται το ίδιο σ' αυτόν.

Το έργο τέχνης, και η τέχνη γενικότερα, έχει τη μοναδικότητα να αναπτύσσει την ευαισθησία του παιδιού, τη στιγμή μάλιστα που ο κόσμος κυριαρχείται από την επιστήμη και την τεχνολογία. Το έργο τέχνης είναι σχεδόν το μόνο ισχυρό μέσο για πνευματική χαλάρωση και κοινωνική ένταξη.

Η τέχνη είναι παράγοντας κοινωνικότητας και παγκοσμιότητας.

Ο θαυμασμός μπροστά στο έργο τέχνης ανοίγει τις πύλες για κάποιον άλλο κόσμο, για τον κόσμο των συγκινησιακών αξιών αλλά και των πρακτικών δεξιοτήτων του παιδιού. Η παρατήρηση ενός έργου τέχνης πολλές φορές προκαλεί τον θαυμασμό

ενός παιδιού με αποτέλεσμα να του ανοίγεται ένας άλλος κόσμος, άγνωστος μέχρι τότε, συγκινησιακών αξιών αλλά και δεξιοτήτων, που θα τον βοηθήσει να κατανοήσει τον κόσμο που το περιβάλλει και να έρθει σε γόνιμη επαφή με τη γύρω πραγματικότητα.

Η σύγχρονη παιδαγωγική της δημιουργικότητας δεν μπορεί να αγνοεί την εμπειρία και τον εμπλουτισμό που δημιουργείται από την επαφή με το έργο τέχνης. Η τέχνη αποτελεί ένα μέσο αγωγής χωρίς όρια. Επιτρέπει στο παιδί, να αναπτύξει και να κατανοήσει τον εαυτό του, την πραγματικότητα, την ιστορία του. Είναι, ένας καθρέφτης της πραγματικότητας και της διαχρονικής και σύγχρονης ιστορικότητας.

Επιπλέον, η σύγχρονη παιδαγωγική της δημιουργικότητας δεν μπορεί να αγνοεί το σημαντικό ρόλο που έχει η εμπειρία που απορρέει από την επαφή ενός παιδιού με ένα έργο τέχνης, διότι έχει αποδειχτεί ότι η τέχνη αποτελεί μία μέθοδος αγωγής η οποία επιτρέπει σε ένα παιδί να αναπτύξει και να κατανοήσει καλύτερα τον εαυτό του, το παρόν αλλά και την ιστορία του.

Η αισθητική αγωγή δεν είναι ψυχαγωγική τέχνη. Είναι να μάθουμε να συμμετέχουμε ενεργά στην πολιτιστική κληρονομιά, της οποίας τα θαύματα που έχει δώσει, δεν είναι κλειδωμένα μέσα στα βιβλία ούτε σημειωμένα με λέξεις.

Το έργο τέχνης και η τέχνη σαν αυτόνομη δημιουργία ανταποκρίνεται στην ανάγκη του παιδιού να ικανοποιήσει την περιέργειά του για τον κόσμο που το περιβάλλει. Ευνοεί, όμως, συγχρόνως την ανάπτυξη της προσωπικότητας συνδέοντας την πνευματική με τη χειρωνακτική δραστηριότητα και στηρίζοντας τη δημιουργική διαδικασία. Δε θεωρούμε αισθητική αγωγή την απλή επαφή του παιδιού με το έργο τέχνης, κατά την οποία πολλές φορές το παιδί είναι απλός δέκτης και θεατής των εικόνων, αλλά εννοούμε όλη τη δημιουργική δραστηριότητα του παιδιού, την προσωπική δημιουργία και την ανάπτυξη των ατομικών του δεξιοτήτων. Ταυτόχρονα, ευνοεί την ανάπτυξη της προσωπικότητας ενός παιδιού επειδή συνδυάζει την πνευματική με τη χειρωνακτική δραστηριότητα μέσω μιας δημιουργικής δραστηριότητας. Λέγοντας αισθητική αγωγή δεν αναφερόμαστε στην απλή επαφή του παιδιού με ένα έργο τέχνης, κατά την οποία πολλές φορές ένα παιδί μπορεί να παραμείνει ένας απλός θεατής ή δέκτης εικόνων, αλλά αναφερόμαστε στην ατομική δημιουργική δραστηριότητα ενός παιδιού μέσω της οποίας θα επιτευχθεί η ανάπτυξη των ατομικών του δεξιοτήτων.

Στόχος της αισθητικής αγωγής μέσα από την επαφή με το έργο τέχνης είναι να κεντρισθεί το ενδιαφέρον ενός παιδιού ώστε να μορφωθεί και η επιθυμία για δημιουργικότητα να γίνει μέρος της καθημερινότητας του. Να μάθει να αισθάνεται το ωραίο στη ζωή, όπως μαθαίνει να το αισθάνεται και στο έργο τέχνης που παρατηρεί, ενώ στη συνέχεια να προσπαθήσει και να αισθανθεί την ανάγκη και το ίδιο να δημιουργήσει το ωραίο.

Το έργο τέχνης δεν είναι μόνο αισθητική απόλαυση. Είναι παιδαγωγικό μέσο, είναι μέσο για την καλλιέργεια της ευαισθησίας του παιδιού. Διευκολύνει, μαθαίνει και καθοδηγεί το παιδί, ώστε να οργανώσει και να ιεραρχήσει τις αισθήσεις. Το μαθαίνει όχι μόνο να κοιτάζει αλλά και να βλέπει, όχι μόνο να ακούει αλλά και να στοχάζεται. Το βοηθά να μορφώσει το συναίσθημά του. Όλες οι αυθόρμητες αντιδράσεις του παιδιού αποτελούν την αφετηρία για ένα πρωτότυπο συμβολισμό, για συμπεράσματα πάνω στον ψυχισμό του κάθε παιδιού, και για τη γνωριμία του κάθε παιδιού με τον εαυτό του.

Στο έργο τέχνης, όπως άλλωστε και σε κάθε δημιουργία, υπάρχει κάτι το μυστηριώδες. Αυτό, όμως, το μυστηριώδες ενεργεί ευεργετικά για το παιδί. Το βοηθά να κατανοεί και να αφομοιώνει καταστάσεις και να οδηγείται και το ίδιο σε δημιουργικές εκδηλώσεις.

Το γεγονός ότι η παρατήρηση ενός έργου τέχνης καλλιεργεί τη μνήμη, τη φαντασία αλλά και την ευφυΐα, καταδεικνύει πόσο σημαντικό είναι το να μάθει ένα παιδί να παρατηρεί, να συγκινείται και να ευαισθητοποιείται μπροστά στη τέχνη για την ανάπτυξη της όλης προσωπικότητάς του και συγκεκριμένα την ανάπτυξη του πνεύματος του, την ανάπτυξη της συνδυαστικής ικανότητας που συνδέει την παρατήρηση με τη συγκίνηση, με τις ήδη αποκτηθείσες γνώσεις και, γενικά, με την ικανότητα να αναλύει τη μορφή, τη δομή, το χρώμα και τη λειτουργία.

Η αισθητική αγωγή και η επαφή του παιδιού με τη τέχνη το προετοιμάζει για μια καλύτερη ενσωμάτωση στην καθημερινή ζωή, στο κοινωνικό-πολιτιστικό περιβάλλον. Η τέχνη, επεκτείνει το πεδίο της γνώσης μας, διευρύνει τη γνώση της ιστορικής πραγματικότητας, διευκολύνει την κατανόηση συγκεκριμένων κοινωνικών τάσεων της κάθε εποχής. Η αισθητική και καλλιτεχνική αγωγή, η επαφή με το έργο της τέχνης δίνει στο παιδί μια συγκεκριμένη και γόνιμη εικόνα της ανθρώπινης ιστορίας και των ανθρωπίνων σχέσεων και του επιτρέπει, ενήλικα πια, να ζήσει με τα άλλα μέλη της κοινωνίας σε μια σχέση σεβασμού, συνεργασίας και κατανόησης.

Η αισθητική αγωγή στοχεύει να βοηθήσει το παιδί να αισθάνεται και να γεύεται το ωραίο, να μπορεί να το κρίνει και στη συνέχεια, να μπορεί και το ίδιο να περνά από την απλή παρατήρηση στην προσωπική δημιουργία.

Η αισθητική και καλλιτεχνική αγωγή, μέσω της επαφής ενός παιδιού με ένα έργο τέχνης του παρέχει μία συγκεκριμένη και γόνιμη ματιά τόσο της ανθρώπινης ιστορίας όσο και των ανθρωπίνων σχέσεων. Γεγονός το οποίο θα του παρέχει μελλοντικά ως ενήλικα, την δυνατότητα να βιώσει μία σχέση σεβασμού, συνεργασίας και κατανόησης με τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας.

Τέλος, η αισθητική αγωγή στοχεύει να βοηθήσει ένα παιδί να αισθανθεί το «ωραίο» και να μπορέσει να το κρίνει ώστε να μπορέσει να μεταβεί από την απλή παρατήρηση στην προσωπική δημιουργία.

1.5 Συνεργασία Μουσείου και Σχολείου προς Όφελος του Παιδιού

Τα μουσεία μπορεί να είναι παράλληλα εκπαιδευτικά συστήματα ανοιχτά για όλους, μπορεί όμως και να αποτελούν έναν καλό συνεργάτη του σχολείου. Ο μαθητής βρίσκεται σ' ένα νέο περιβάλλον, δελεαστικό, με ποικίλα οπτικοακουστικά μέσα. Μαζί με τους συμμαθητές του, με τους εμπυχωτές και με τη βοήθεια εντύπων ή παιχνιδιών οδηγείται σε εξερεύνηση του χώρου και των αντικειμένων. Στο πλούσιο περιβάλλον του μουσείου του δίνεται η ευκαιρία να αναπτύξει πρωτοβουλία και να κινηθεί εν μέρει με αυθορμητισμό.

Ωστόσο, μπορούν να αποτελέσουν έναν ουσιαστικό πυλώνα της εκπαίδευσης. Ο κάθε μαθητής βρισκόμενος με τους συμμαθητές τους ως επισκέπτης σε ένα μουσείο έχει την δυνατότητα να βρίσκεται σε ένα δελεαστικό περιβάλλον με ποικίλα οπτικοακουστικά μέσα, που πολλές φορές κεντρίζουν το ενδιαφέρον των παιδιών, όπου με την βοήθεια εντύπων ή παιχνιδιών να προχωρά σταδιακά στην εξερεύνηση του χώρου και των αντικειμένων του μουσείου. Με αποτέλεσμα να του δίνεται η ευκαιρία να αναπτύξει πρωτοβουλίες χωρίς να απαγορεύεται ο αυθορμητισμός.

Στο μουσείο μπορεί να οδηγηθεί από μόνος του και αυτόματα να προκληθεί για την απόκτηση νέων εμπειριών. Τόσο η αίσθηση της ανακάλυψης, όσο και της δημιουργίας, σε συνδυασμό με την αισθητική του μουσείου και τα νέα εποπτικά μέσα που προσφέρονται στο μαθητή, καθιστούν το μουσείο κέντρο ευχάριστης και δημιουργικής μάθησης.

Επίσης, η αισθητική και τα διαθέσιμα εποπτικά μέσα ενός μουσείου το καθιστούν στα μάτια ενός μαθητή ως ένα χώρο ευχαρίστησης και δημιουργικής μάθησης.

Αν εξάψουμε τη φαντασία, αν ερεθίσουμε την περιέργεια των παιδιών και αν τους δώσουμε την ευκαιρία να βιώσουν τον τρόπο και την απορία, τότε σίγουρα θα απολαύσουν και θα εκτιμήσουν τα μουσεία. Με τη σωστή καθοδήγηση το παιδί αξιοποιεί τις υπάρχουσες γνώσεις και τις συμπληρώνει με νέες μαθαίνοντας να εκμαιεύει πληροφορίες που προσφέρονται.

Επειδή τα μικρότερα κυρίως παιδιά έχουν ανάγκη να αγγίζουν υλικά και αντικείμενα, γιατί μέσα από τις αισθήσεις τους περνά η κατανόηση του κόσμου, και με την ενεργητική διαδικασία μάθησης κατακτούν τη γνώση, πολλά μουσεία έχουν ειδικά εργαστήρια όπου με μορφή πειραματισμού και παιχνιδιού τα παιδιά έρχονται σε επαφή με τα εκθέματα και την ιστορία τους, με ενεργητικούς τρόπους δράσης.

Το παιδί όμως είναι σπάνιο να επισκεφτεί μόνο του ένα μουσείο. Σήμερα, συναντά κανείς οικογένειες να επισκέπτονται τα μουσεία. Όσον αφορά τον τρόπο που περιδιαβαίνουν τους χώρους τους και παρατηρούν τα αντικείμενα, αυτός εξαρτάται από τις γνώσεις των γονέων σχετικά με τον εκπαιδευτικό ρόλο του μουσείου, γεγονός που προϋποθέτει αντίστοιχη μόρφωση των γονέων και ενδιαφέρον για την Τέχνη ώστε να μπορέσει ένας γονέας να βάλει το παιδί του μέσα σε ένα χώρο μουσείου, έστω και για ένα περίπατο, για μια μικρή γνωριμία με τον χώρο. Αυτό είναι, όμως, το ελάχιστο. Οι οργανωμένες επισκέψεις στα μουσεία γίνονται πλέον όλο και περισσότερο από σχολεία, είτε με το σύνολο των μαθητών τους είτε από μαθητές μιας τάξης με πρωτοβουλία του δασκάλου τους.

Παρατηρούμε, δηλαδή, δυο κλειστούς και κατά τα άλλα επιλεκτικούς χώρους των παλαιότερων εποχών, το μουσείο και το σχολείο, να ανοίγονται σήμερα το ένα στο άλλο, να αποκτούν κοινούς εκπαιδευτικούς στόχους. Την εκπαίδευση των μαθητών, την αγωγή τους - μουσειακή, σχολική-, και τη μόρφωση τους, στόχους που αλληλοδιαπλέκονται και να ανοίγονται γενικά προς την κοινωνία.

Από τη μια μεριά τους, τα μουσεία πρωτοστάτησαν στη σχέση επικοινωνίας σχολείου και μουσείου, προτείνοντας κανάλια συνεργασίας με τα εκπαιδευτικά τους προγράμματα για παιδιά. Από την άλλη, το σχολείο βοηθά το μουσείο να πραγματοποιήσει τους στόχους αυτού του ανοίγματος επικοινωνίας και συνεργασίας με τις συχνές και συστηματικές επισκέψεις στα μουσεία. (Hooper-Greenhill, 1999a, σελ.84)

Με τις προγραμματισμένες επισκέψεις των μαθητών παρέχεται η δυνατότητα να γνωρίσουν την πολιτιστική τους κληρονομιά, να αποκτήσουν εθνική συνείδηση, να καλλιεργηθούν ψυχικά, να αγαπήσουν το ωραίο στα έργα των ανθρώπων και στη φύση, να αυτενεργούν. Με βάση τον μαθητή επισκέπτη ή το παιδί επισκέπτη το μουσείο στοχεύει και σε επιμέρους κοινωνικό-συναισθηματικούς και γνωστικούς μακροπρόθεσμους ή βραχυπρόθεσμους στόχους. (Καλούρη- Αντωνοπούλου, & Κάσσαρης, 1988, σελ.54-55)

Εν κατακλείδι, η διεπιστημονικότητα και ο όλος θεωρητικός προβληματισμός για το ρόλο τού μουσείου ως μέσου «διαβίου» αγωγής και εκπαίδευσης μπορούν να συμβάλουν στη διερεύνηση σημαντικών ζητημάτων μουσειοπαιδαγωγικής θεωρίας και πρακτικής, προκειμένου να αναδειχθεί η ιστορικότητα, η πολυπλοκότητα, η ετερογένεια και η αντιφατικότητα των πολιτισμικών εκφράσεων του ανθρώπου και των θεωρητικών ερμηνειών. Και αυτό συμβαίνει, διότι η μουσειοπαιδαγωγική προσέγγιση, σήμερα, δεν εξαντλείται στη διοχέτευση απλώς μιας αντικειμενικής γνώσης τού παρελθόντος αλλά και σε ζητήματα επικοινωνιακών μεθόδων και εκπαιδευτικών τεχνολογιών για την εύληπτη προσφορά των γνώσεων αυτών (Κόκκινος, Αλεξάκη, 2002, σελ. 67).

1.6 Μουσειακή Εκπαίδευση

Η Μουσειακή Εκπαίδευση ξεφεύγει από τη διαμορφωμένη εκπαίδευση που προσφέρουν τα σχολεία με τη διδακτική τεχνική του μαθητή - ακροατή. Δίνει τη δυνατότητα της άμεσης επικοινωνίας με το αντικείμενο και τα στοιχεία που θέλει να προβάλλει το μουσείο και την επαφή του παιδιού μαζί του, με μια μορφή καθαρά εμπειρική. Έννοιες, θεωρίες, καταστάσεις δεν μεταδίνονται στο παιδί με προφορική περιγραφή αλλά μέσα από εμπειρικές καταστάσεις.

Το μουσείο με την Μουσειακή Εκπαίδευση γίνεται ένας χώρος ανακάλυψης, έρευνας, ανταλλαγής ιδεών. Τα παιδιά δεν συσσωρεύουν στείρες γνώσεις απομνημονευτικά, αλλά εμπνέουν τις γνώσεις. Παράλληλα, αναπτύσσουν τη φαντασία τους, τη δημιουργικότητα τους, την κριτική τους σκέψη, την ευαισθησία τους απέναντι στο ωραίο, στην τέχνη και στον πολιτισμό. Και φυσικά ψυχαγωγούνται με ένα εκλεπτυσμένο τρόπο.

Βασικό χαρακτηριστικό της Μουσειακής Εκπαίδευσης είναι ότι θέτει τα αντικείμενα του μουσείου σε μια σφαιρική και ολιστική αντιμετώπιση μπροστά στο παιδί και συνδέει τις γνώσεις του και τις εμπειρίες του με αυτά, χωρίς να απαιτεί αυστηρές αξιολογικές διαδικασίες. Η μάθηση τότε είναι ενεργητική και επιδιώκεται να προκαλείται από εσωτερικά κίνητρα.

Βασικό χαρακτηριστικό της Μουσειακής Εκπαίδευσης είναι ότι δίνει την δυνατότητα σε ένα παιδί να έχει μία σφαιρική και ολιστική αντιμετώπιση των εκθεμάτων ενός μουσείου με ταυτόχρονη σύνδεση με τις σχετικές γνώσεις και εμπειρίες του μέσα από διαδικασία που δεν απαιτεί την αξιολόγησή τους από κάποιον εκπαιδευτικό. Με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται η βιωματική μάθηση με απώτερο στόχο την πρόκληση των εσωτερικών κινήτρων ενός παιδιού.

Εάν το αντικείμενο του μουσείου έχει την ικανότητα να μιλήσει στο παιδί μέσα από εμπειρία του με αυτό, τότε είναι ελάχιστα τα πληροφοριακά στοιχεία που μπορεί να του δώσει και η επικοινωνιακή σχέση με όλες τις αισθήσεις μηδενική, με τον τρόπο μιας απλής μουσειακής επίσκεψης.

Το μοντέλο της Μουσειακής Εκπαίδευσης, είναι τα οργανωμένα εκπαιδευτικά προγράμματα με την ενεργό συμμετοχή των μαθητών και την ειδική παιδαγωγική προπαρασκευή πριν από την επίσκεψη, με την ειδική ενημέρωση, καθοδήγηση και διεργασίες κατά την επίσκεψη καθώς και με ανάλογες οργανωμένες δραστηριότητες.

Επίσης, οι προεκτάσεις μετά την επίσκεψη στο μουσείο, με βάση τις εμπειρίες και τις γνώσεις των παιδιών, αυτά αποτελούν σημαντικό κομμάτι των οργανωμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων. (Hooper-Greenhill, 1999b, σελ. 45)

Η γνωριμία και η αξιοποίηση του μουσειακού υλικού από το παιδί, με τον συντονισμό και τον τρόπο οργάνωσης του ειδικού προσώπου, συνήθως μουσειοπαιδαγωγού ή εμπυχωτή, και σε συνεργασία με τον δάσκαλο της τάξης διαμορφώνει μια νέα εκπαιδευτική προσέγγιση.

Ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα Μουσειακής Εκπαίδευσης, συνήθως, απευθύνεται σε κατηγορίες παιδιών κατά ηλικία και καλύπτει συχνά ένα ή περισσότερα διδακτικά αντικείμενα, ανάλογα με το είδος του μουσείου που επισκέπτονται τα παιδιά. Επίσης, μπορεί να συνδυαστεί με τη σχολική ύλη επειδή στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα υπάρχει ένας θεματικός πυρήνας.

Χαρακτηριστικό της Μουσειακής Εκπαίδευσης είναι η επεξεργασία της πληροφορίας με μορφή παιχνιδιού και η παρουσίαση της δραστηριότητας με τρόπο που να διασκεδάζει το παιδί και την ομάδα. Ακόμη η ανάπτυξη της πρωτοβουλίας και η δημιουργία πολλών και ποικίλων προβληματισμών, εφαρμογής καταστάσεων, αναζήτησης και διερεύνησης στοιχείων από το παιδί, με κύρια πηγή συγκεκριμένα εκθέματα, δίνει μία άλλη εκπαιδευτική χροιά. Δημιουργεί στο παιδί εντάσεις έρευνας, ανακάλυψης, επιβεβαίωσης και τεκμηρίωσης της πληροφορίας και της γνώσης με σημείο αναφοράς το μουσειακό αντικείμενο.

Οι στόχοι, το περιεχόμενο και οι δραστηριότητες της Μουσειακής Εκπαίδευσης ποικίλλουν ανάλογα με το είδος των εκθεμάτων, την έκταση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, την ενημέρωση και την πρωτοβουλία του εκπαιδευτικού.

Επιπροσθέτως, τα σύγχρονα προγράμματα μουσειακής αγωγής διαμορφώνονται με γνώμονα την αρχή της ενεργητικής μάθησης, σεβόμενα τις ανάγκες και τις δυνατότητες του κοινού στο οποίο απευθύνονται. Η μουσειοπαιδαγωγική διαδικασία, με τη σειρά της, δεν εξαντλείται στη σειρά παροχή γνώσεων σχετικά με το παρελθόν μέσω των μουσειακών αντικειμένων, αλλά στοχεύει στην επιλογή καταλλήλων εκπαιδευτικών και επικοινωνιακών μεθόδων, οι οποίες έχουν στόχο να μετατρέψουν την απλή ξενάγηση σε βιωματική δράση. (Τζαναβάρα, 2013 38 - 39)

Οι μουσειοπαιδαγωγικοί στόχοι συνοψίζονται στη βιωματική εμπειρία και γενικά περιλαμβάνουν την εξοικείωση με το μουσείο ως θεσμό, καλλιεργώντας τη φαντασία, αναπτύσσοντας κριτική σκέψη και ευαισθητοποιώντας το κοινό για την πολιτιστική κληρονομιά. Βασικός σκοπός των δράσεων μουσειακής αγωγής θεωρείται η δημιουργική διάθεση, η επικοινωνιακή δεξιότητα, η ικανότητα συνεργασίας αλλά και συμμετοχικότητας του κοινού και φυσικά η κατάρριψη του μύθου περί «αυθεντίας του μουσείου». Για να αποφευχθεί η «μουσειακή κόπωση» συνίσταται η αποφυγή εξαντλητικών προγραμμάτων. (Τζαναβάρα, 2013, 38 - 39)

Η μουσειακή εκπαίδευση αποσκοπεί να παρέχει σε όλους, δυνατότητες να διαβάζουν, να ερμηνεύουν και να αξιοποιούν τον υλικό πολιτισμό δημιουργικά, συνδέοντάς τον με όλους τους τομείς της ανθρώπινης γνώσης και εμπειρίας, μέσα σε παιδευτικό πλαίσιο που προάγει ουσιαστική κοινωνικοποίηση και αισθητική, σωματική και διανοητική καλλιέργεια. (Νάκου, 2001, σελ.31)

Τέλος, η μουσειακή εκπαίδευση είναι προς το παρόν μια ελάχιστη θεσμοθετημένη δραστηριότητα, η οποία συχνά οργανώνεται σε διάφορες μορφές εκτός μουσείου, όπως από διάφορες ομάδες πρωτοβουλίας, την τοπική αυτοδιοίκηση κ.λπ. Εκτός από τις μορφές οργάνωσης της μουσειακής εργασίας, το εύρος του φάσματος δραστηριοτήτων του μουσειοπαιδαγωγού εξαρτάται και από τον τρόπο αυτοπροσδιορισμού του. (Νικονάνου, 86, 2009)

1.7 Ο ρόλος του Μουσειοπαιδαγωγού

Τα τελευταία χρόνια όλο και περισσότερα μουσεία στην Ελλάδα προσφέρουν εκπαιδευτικά προγράμματα για μαθητές. Οι άνθρωποι που τα πραγματοποιούν ονομάζονται μουσειοπαιδαγωγοί. Άλλες ονομασίες του όρου είναι: εμπυχωτές (λέξη που αποδίδει τον αντίστοιχο γαλλικό όρο) ή ερμηνευτές (ερμηνεία του αντίστοιχου αγγλοσαξονικού όρου).

Πρόσφατα, το ίδιο το Υπουργείο Πολιτισμού παρακίνησε έντονα τις εφορείες και τα μουσεία να αναλάβουν και διεκπεραιώσουν εκπαιδευτικά προγράμματα. Έτσι, όλο και συχνότερα προσφέρονται εκπαιδευτικά προγράμματα για σχολεία και ομάδες ενηλίκων.

Δεδομένου ότι το δεύτερο συνθετικό της λέξης του τίτλου είναι η παιδαγωγική, ενώ το πρώτο συνθετικό από την άλλη μεριά είναι το μουσείο που προσδιορίζει και το αντικείμενο της εργασίας τους, συνάγεται λοιπόν ότι έχουμε να κάνουμε με έναν παιδαγωγό του μουσείου.

Μελετώντας το έργο που καλείται ο μουσειοπαιδαγωγός να φέρει εις πέρας, διακρίνονται οι δεξιότητες που χρειάζεται να έχει ώστε να είναι αποτελεσματικός στο αντικείμενο εργασίας του. Ένας μουσειοπαιδαγωγός που εκτελεί ένα πρόγραμμα πρέπει να έχει κυρίως τις αρετές του εκπαιδευτικού. Να αγαπάει τα παιδιά και να χαίρεται να δουλεύει μαζί τους, να έχει υπομονή και γνώση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της κάθε ηλικίας.

Η σύνταξη και η υλοποίηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, είναι πολύ πιο προκλητικό εγχείρημα, αλλά και πολύ πιο δύσκολο και υπεύθυνο. Καλείται να παίξει το ρόλο του συντάκτη, το ρόλο του συγγραφέα, και το ρόλο του εκπαιδευτικού, όταν ο ίδιος εκτελεί το πρόγραμμα.

Γίνεται αμέσως φανερό τα προσόντα που απαιτούνται από ένα τέτοιο πρόσωπο, όπως καλή γνώση του υλικού το οποίο καλείται να ερμηνεύσει. Απαραίτητο σημείο εκκίνησης, πρέπει να είναι ότι το μουσείο ασχολείται κυρίως με τα αντικείμενα. Θα πρέπει, λοιπόν, το πρόγραμμα να στηρίζεται και να δείχνει τη δύναμη και τις δυνατότητες των αντικειμένων.

Όσον αφορά το δεύτερο συνθετικό του όρου που χαρακτηρίζει το μουσειοπαιδαγωγό, θα πρέπει όχι μόνο να επιλέξει από αυτό το υλικό του μουσείου κάτι που ως θέμα βρίσκεται κοντά στα ενδιαφέροντα των παιδιών της συγκεκριμένης ηλικίας στα οποία απευθύνεται, αλλά και να μεταδώσει αυτή τη γνώση με την καλύτερη δυνατή μέθοδο. Το πρώτο που θα χρειαστεί, είναι το κατάλληλο εποπτικό υλικό, κυρίως οπτικό. Είναι κατανοητό ότι το παιδί, που δεν έχει παραστάσεις, είναι δύσκολο να αντιληφθεί την αρχιτεκτονική ή οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις μέσα από αφηρημένες περιγραφές και ειδική ορολογία.

Θα πρέπει, βέβαια, το όλο πρόγραμμα να είναι κατάλληλα διαμορφωμένο για την αντίστοιχη ηλικία. Το ταλέντο, η πείρα, η φαντασία, το χιούμορ και η ευαισθησία καθώς και η γνώση καλών παιδικών βιβλίων που κυκλοφορούν, είναι παράγοντες που βοηθούν καθοριστικά το μουσειοπαιδαγωγό στο έργο του. Επίσης, οι ξεκάθαροι στόχοι στη διαμόρφωση του προγράμματος, η διεπιστημονική προσέγγιση και η σύνδεση με τα σχολικά εγχειρίδια κάνει ελκυστικό και ωφέλιμο το πρόγραμμα για εκπαιδευτικούς και μαθητές. Είναι φανερό ότι η εκπόνηση ενός τέτοιου προγράμματος θα πρέπει να είναι έργο ομάδας και όχι ενός προσώπου.

Υπάρχουν όμως και συγκεκριμένα προβλήματα που αφορούν τον μουσειοπαιδαγωγό που υλοποιεί ένα πρόγραμμα. Θα πρέπει καθημερινά και πάρα πολύ γρήγορα να αναπτύσσει μια σχέση εμπιστοσύνης με παιδιά των οποίων τις γνωστικές και συναισθηματικές ιδιαιτερότητες αγνοεί. Σε περίπτωση που απευθύνεται σε διαφορετικές τάξεις θα πρέπει να βρίσκεται σε ετοιμότητα ώστε αμέσως να προσαρμόζεται όχι μόνο στην ιδιαίτερη ηλικία αλλά και στην ιδιαίτερη ικανότητα και δυναμική της κάθε τάξης. Έπειτα, θα πρέπει να υπάρχει ένα ισχυρό κίνητρο ώστε να κρατηθεί το ενδιαφέρον των παιδιών ζωντανό. Το εκπαιδευτικό

πρόγραμμα, θα πρέπει να είναι ελκυστικό και διασκεδαστικό έτσι ώστε τα παιδιά να το απολαμβάνουν και να θέλουν να συμμετέχουν ενεργά.

Ωστόσο, ο μουσειοπαιδαγωγός ως υπεύθυνος εκπαιδευτικών προγραμμάτων έχει πολύ περισσότερες δυνατότητες για δράση. Έφηβοι, ενήλικες διαφόρων κοινωνικών τάξεων και ενδιαφερόντων, ηλικιωμένοι, Άτομα με Ειδικές Ανάγκες κ.α. αποτελούν ομάδες στις οποίες να απευθύνεται ξεχωριστά το μουσείο στα πλαίσια της δια βίου εκπαίδευσης και στα πλαίσια της γενικότερης εκπαιδευτικής πολιτικής.

Επιπλέον, ο μουσειοπαιδαγωγός ή αλλιώς εμπυχωτής, δεν προσφέρει έτοιμες πληροφορίες και γνώσεις. Προσπαθεί να νοηματοδοτήσει τα εκθέματα, να τα ερμηνεύσει, δίνοντάς τους «ψυχή», εφαρμόζοντας παράλληλα παιδαγωγικές μεθόδους και εκπαιδύοντας το κοινό του σε τρόπους προσέγγισης της γνώσης των αντικειμένων. Αλληλεπιδρά με τους συμμετέχοντες της μουσειοπαιδαγωγικής δράσης, κινητοποιεί και παροτρύνει, συμμετέχει ενεργά στις ομάδες και τις συντονίζει, δίνει ερεθίσματα για δράσεις και επιλογές και τις υποστηρίζει, ενθαρρύνει την έκφραση απόψεων, ερμηνειών και κρίσεων, ανιχνεύει ενδιαφέροντα, επιθυμίες και ιδιαιτερότητες των συμμετεχόντων και τις αξιοποιεί. (Νικονάνου, 2009, σελ. 68)

Επιπλέον, ο μουσειοπαιδαγωγός ~στα πλαίσια της σωστής έκβασης του προγράμματος~ οφείλει να αναπτύσσει γρήγορα σχέσεις εμπιστοσύνης με την ομάδα κοινού. Η στάση του υπεύθυνου διεξαγωγής μιας μουσειοπαιδαγωγικής δράσης είναι κατά κανόνα μη κατευθυντική, καθώς κινητοποιεί τον συμμετέχοντα για προσωπική δράση, πρωτοβουλίες και δημιουργία. (Νικονάνου, 2009, σελ. 70)

Συγκεκριμένα, ο ρόλος του μουσειοπαιδαγωγού προσανατολίζεται στην εμπύχωση, δεν εξαντλείται στη μετάδοση γνώσεων ούτε στην ερμηνεία των μουσειακών εκθεμάτων για τους επισκέπτες.

Η έννοια της εμπύχωσης συνδέεται με την ευέλικτη και ελεύθερη διάθεση χρόνου, τον προαιρετικό χαρακτήρα, την απουσία καταναγκασμού, τη δυνατότητα επιλογής ανάμεσα σε διαφορετικές προσφορές, την ικανότητα αποφάσεων και την δυνατότητα αυτοπροσδιορισμού. Η παιδαγωγική του ελεύθερου χρόνου από την άλλη, χρησιμοποιεί την πληροφορική συζήτηση, την επικοινωνιακή εμπύχωση και το συμμετρικό σχεδιασμό, στοιχεία καίριας σημασίας για τη μουσειακή αγωγή. (Oraschowski, 1990, σελ.34)

Εν τέλει, ο όρος εμπυχωτή μπορεί να ανταποκριθεί καλύτερα στην φιλοσοφία των εκπαιδευτικών δράσεων που φιλοδοξούν να δώσουν προβάδισμα στην εμπειρία αι στην ψυχαγωγία. Για τους λόγους αυτούς προτείνεται η χρήση του όρου εμπυχωτής για τα άτομα που αναλαμβάνουν τη διεξαγωγή δράσεων μουσειακής αγωγής, καθώς ανταποκρίνεται καλύτερα στην πρόθεση για την λειτουργία του μουσείου ως χώρου εμπειριών, δημιουργίας και επικοινωνίας. (Νικονάνου, 2009, σελ.65)

Παρόλη τη ρευστότητα και την ανασφάλεια του επαγγέλματος δημιουργήθηκαν πρόσφατα (1988), μουσειοπαιδαγωγικά τμήματα πανεπιστημιακού επιπέδου, στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, στο Βόλο ως Προγράμματα Σπουδών Επιλογής. Αυτά φιλοδοξούν να ετοιμάσουν πρόσωπα εκπαιδευμένα κατάλληλα για το ρόλο του μουσειοπαιδαγωγού.

1.8 Ο Ρόλος των Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων και των Μουσειοσκευών στην Μουσειακή Εκπαίδευση

Πρόσφατα στην Ελλάδα έχουν αρχίσει να λειτουργούν εκπαιδευτικά προγράμματα σε αρκετά μουσεία. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα, είναι μια διαδικασία που επιδιώκει την εξοικείωση με το μουσείο, την ανάπτυξη των ικανοτήτων του κοινού και τον εφοδιασμό του με τρόπους για ανεξάρτητη μάθηση. Τα εν λόγω εκπαιδευτικά προγράμματα αποτελούνται από μία διαδικασία που επιδιώκει την εξοικείωση των επισκεπτών με το μουσείο, την ανάπτυξη των ικανοτήτων τους όπως αντίληψη, κριτική σκέψη και την απόκτηση εργαλείων για βιωματική μάθηση. Επίσης, στηρίζεται σε ενεργητικές μεθόδους μάθησης.

Ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα, συναρτάται με:

- Θεματική προσέγγιση
- Την προσαρμογή στις ανάγκες και δυνατότητες του κοινού
- Τη σύνδεση με το αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου
- Τις δυνατότητες και τους περιορισμούς του χώρου

Με τα εκπαιδευτικά προγράμματα, η αλλαγή της οπτικής, της χρήσης και της χρησιμότητας του μουσείου αποδεικνύεται μέσα από κάθε αίθουσα, κάθε έκθεμα, κάθε χρονολογική περίοδο που μπορεί να είναι θέμα εκπαιδευτικού προγράμματος. Η αυτοτέλεια του κάθε προγράμματος αφήνει ανοιχτή την πύλη του μουσείου για πολλές επισκέψεις. Η ποικιλομορφία των προγραμμάτων δίνει την δυνατότητα στον κάθε πολίτη για μία νέα επίσκεψη στο μουσείο με διαφορετικό στόχο, επιτρέπει την έρευνα, τη μελέτη, τη συνεργασία και συντελεί στη διαμόρφωση μιας ευχάριστης εμπειρίας που μπορεί ν' αποτελέσει η επίσκεψη στο μουσείο. Πολλά μουσεία σήμερα εφαρμόζουν δικά τους εκπαιδευτικά προγράμματα ή σε συνεργασία με ορισμένους φορείς.

Τα ελληνικά μουσεία αντιλαμβάνονται την αναγκαιότητα της εποχής, παύουν να είναι χώροι με προθήκες και εκθέματα και το ένα μετά το άλλο γίνονται χώροι εκπαιδευτικοί, με αυτονομία και λειτουργικότητα. Τα περισσότερα οργανώνουν και προσφέρουν εκπαιδευτικά προγράμματα που απευθύνονται σε διάφορες ηλικίες. Εξοπλίζουν ειδικά εργαστήρια, όπου τα παιδιά μπορούν να εκφραστούν και να πειραματιστούν με ερεθίσματα από το περιεχόμενο του μουσείου. Εκπαιδευμένοι ερμηνευτές συνεργάζονται με τα παιδιά για συγκεκριμένο πρόγραμμα.

Σύμφωνα με το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM), τα εκπαιδευτικά προγράμματα έχουν σκοπό να μεταβάλουν την επίσκεψη στο μουσείο σε ευχάριστη εμπειρία, να δημιουργήσουν προϋποθέσεις για κριτική παρατήρηση και κατανόηση των εκθεμάτων, να γνωρίσουν στο κοινό τρόπους παρατήρησης, να προκαλέσουν το ενδιαφέρον όχι μόνο για το έκθεμα αλλά και για το χρόνο και το χώρο απ' όπου προήλθε.

Επιπλέον, έχουν ως στόχο να μετατρέψουν μία τυπική επίσκεψη στο μουσείο σε μία ευχάριστη εμπειρία, δημιουργώντας τις απαραίτητες προϋποθέσεις για κριτική σκέψη/ παρατήρηση και κατανόηση των εκθεμάτων ώστε οι επισκέπτες να εκδηλώσουν το ενδιαφέρον τους όχι μόνο για το έκθεμα ως εικόνα, αλλά και για το χρόνο και τόπο δημιουργίας του.

Το αντικείμενο του μουσείου, προσδιορίζει τον τύπο και το περιεχόμενο του εκπαιδευτικού προγράμματος με δραστηριότητες, που εκτός από την ενημέρωση δίνουν έμφαση στο ψυχαγωγικό στοιχείο, με σκοπό να κερδίσουν τον επισκέπτη και

να του δημιουργήσουν ερεθίσματα ώστε να επισκεφθεί και πάλι το μουσείο. Έτσι, τον βοηθούν να ενεργοποιήσει τις δημιουργικές του ικανότητες και να πάψει να είναι παθητικός δέκτης πληροφοριών.

Ιδιαίτερα για τα παιδιά, πολλά μουσεία έχουν γίνει ένας οικείος χώρος, ένας χώρος μέσα απ' το παιχνίδι, έχουν ζωντανέψει, για να μπορέσει το παιδί να συνδέσει το παρελθόν με το παρόν και να αισθανθεί την αδιάκοπη συνέχεια του πολιτισμού. όπου μέσα από το δημιουργικό παιχνίδι έχουν αποκτήσει υπόσταση με αποτέλεσμα το κάθε παιδί να μπορέσει να συνδέσει το παρελθόν με το παρόν και να κατανοήσει την ύπαρξη συνέχειας ενός πολιτισμού.

Ένας διαφορετικός τρόπος επαφής και γνωριμίας μιας θεματικής ενότητας των εκθεμάτων ενός μουσείου ανάλογα με το είδος του είναι η δημιουργία εκπαιδευτικών μουσειοσκευών. Αρκετά μουσεία διαθέτουν μουσειοσκευές στο παιδικό τους κοινό, απευθυνόμενα σε σχολεία ή σχολικές τάξεις. Οι μουσειοσκευές είναι βαλίτσες ή μπαουλάκια με κατάλληλα υλικά που δανείζει για λίγες μέρες το μουσείο σε κάθε σχολείο. Περιέχουν συνήθως αντίγραφα αντικειμένων του μουσείου όπου ανήκουν, διαφάνειες, εκπαιδευτικό υλικό, βιντεοταινίες, κασέτες, κείμενα και οδηγίες για τον εκπαιδευτικό, που τον ενημερώνουν πώς θα χρησιμοποιήσει το υλικό.

Οι μουσειοσκευές επιστρέφονται στο μουσείο μετά από λίγες μέρες και είναι στη συνέχεια στη διάθεση ενός άλλου σχολείου. Οι μουσειοσκευές ανάλογα με το θέμα που αναπτύσσουν, δίνουν στον εκπαιδευτικό το πλεονέκτημα να επιλέξει εκείνη τη μουσειοσκευή που το θέμα της είναι στα μέτρα της διδακτέας ύλης του, σε χρονική περίοδο που εκείνον τον εξυπηρετεί.

Επίσης, μπορεί να ενημερωθεί από τις οδηγίες και να προσαρμόσει την παρουσίαση της μουσειοσκευής στις ανάγκες των μαθητών, στο περιβάλλον των παιδιών και τις συνθήκες που επικρατούν. Το υλικό της μουσειοσκευής είναι ιδιαίτερο εποπτικό μέσο, αλλά μπορεί να είναι και ένα πρώτο ερέθισμα για δραστηριότητες που θα προκαλέσουν τη δημιουργική τάση των παιδιών, αλλά θα βοηθήσουν και τον εκπαιδευτικό να επινοήσει νέες δραστηριότητες. Συχνά μια μουσειοσκευή λειτουργεί ως πρώτη φάση προετοιμασίας για την επίσκεψη σ' ένα μουσείο.

Σε κάθε περίπτωση επίσκεψης σε ένα μουσείο είναι απαραίτητα:

- Οπτικο-ακουστικά μέσα προσαρμοσμένα στις σύγχρονες απαιτήσεις.
- Ερμηνευτικοί Πίνακες.
- Η δημιουργία εργαστηρίων για τη συνέχιση της επίσκεψης των παιδιών και για το άνοιγμα καινούριων οριζόντων.

Είναι βέβαιο ότι για τα παιδιά η παθητική συμμετοχή τους σε μια επίσκεψη δεν προσφέρει τίποτα, ενώ η ενεργητική συμμετοχή τους στο εργαστήριο τους ξυπνάει την περιέργεια και τους αναπτύσσει τη δημιουργικότητα. Ακόμη, η θερμή υποδοχή στο μουσείο και, στη συνέχεια, η αξιολόγηση και τα συμπεράσματα της επίσκεψης είναι παράγοντες που καθορίζουν την επιτυχία ενός εκπαιδευτικού προγράμματος.

Η προετοιμασία και του δασκάλου και του μαθητή πριν την επίσκεψη αποτελεί ακόμη σπουδαίο παράγοντα για μια δημιουργική επίσκεψη στο μουσείο. Γραπτή πληροφόρηση, επαφή με τον μουσειοπαιδαγωγό, καθορισμός των παιδαγωγικών στόχων, έντυπα που θα μπορούν να χρησιμοποιηθούν και στην τάξη σαν συνέχιση της επίσκεψης στο μουσείο, μαζί με την ανάγκη ευαισθητοποίησης και των τριών παραγόντων που παρεμβαίνουν στην επίσκεψη (παιδί, δάσκαλος, μουσειοπαιδαγωγός), είναι απαραίτητα. (Ανδρέου, 1996)

1.9 Η Σπουδαιότητα της Μουσειακής Εκπαίδευσης μέσω της Θεωρίας του Abraham Harold Maslow

Η αναγκαιότητα ανάπτυξης προγραμμάτων μουσειακής εκπαίδευσης με απώτερο στόχο την πνευματική ανάπτυξη των μελών μίας κοινωνίας καταδεικνύεται και από την θεωρία της ιεράρχησης των αναγκών ενός ανθρώπου, του Α.Η. Maslow, βάσει της οποίας υποστηρίζεται ότι υπάρχουν πέντε επίπεδα αναγκών, από τα οποία εξαρτάται η συμπεριφορά των ανθρώπων. Σύμφωνα με την αυτήν την θεωρία οι ανάγκες των ανθρώπων αποτυπώνονται σε μία πυραμίδα όπου στην βάση υπάρχουν οι ανάγκες για επιβίωση, μετά οι ανάγκες ασφαλείας, και εν συνεχεία οι ανάγκες κοινωνικής αποδοχής, οι ανάγκες αυτοεκτίμησης, και στην κορυφή βρίσκονται οι ανάγκες για αυτοολοκλήρωση.

Πιθανόν, το πιο διαδεδομένο μοντέλο υποκίνησης των ανθρώπων είναι αυτό που αναπτύχθηκε από τον Abraham Harold Maslow. Σύμφωνα με τον Maslow, μόνον οι ανάγκες που δεν έχουν ικανοποιηθεί είναι παράγοντες υποκίνησης. Γεγονός το οποίο σημαίνει μόνο όταν κάποιος άνθρωπος πεινάει θα αγοράσει, θα καλλιεργήσει ή ανάλογα με την ένταση ή τη διάρκεια της πείνας του μπορεί ακόμα και να κλέψει τροφή για να ικανοποιήσει την πρωταρχική βιολογική ανάγκη της επιβίωσης. Επίσης, μόνο αν κάποιος έχει έντονο πάθος για επιτυχία, θα μελετήσει και θα μάθει όσο περισσότερα μπορεί για να ικανοποιήσει αυτήν την φιλοδοξία του.

Επιπλέον, σύμφωνα με το Maslow, υπάρχει μια φυσική σειρά με την οποία οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται καθεμιά από αυτές τις ανάγκες και, επομένως υποκινούνται αντιστοίχως από αυτές σε αύξουσα σειρά.

Η άνοδος στην ιεραρχία αναγκών του Maslow είναι κάτι αντίστοιχο με την ανάβαση μιας κλίμακας σκαλί-σκαλί. Αντιλαμβανόμαστε το επόμενο σκαλοπάτι μόνο αφού κατορθώσουμε να ανεβούμε το προηγούμενο. Το κατώτερο επίπεδο, το οποίο αποτελείται από τις σωματικές ανάγκες, εκφράζει τον αγώνα του ανθρώπου για επιβίωση. Το επόμενο σκαλοπάτι αντιστοιχεί στην ανάγκη για ασφάλεια, δηλαδή στην προσπάθεια του ατόμου να αισθάνεται ασφάλεια και να αποφεύγει ό,τι είναι βλαβερό. Το επόμενο επίπεδο είναι η ανάγκη του ατόμου να ανήκει σε μια ομάδα, δηλαδή η φυσιολογική ανθρώπινη επιθυμία να γίνεται αποδεκτό και να εκτιμάται από άλλους. Το τέταρτο επίπεδο είναι το επίπεδο των αναγκών αυτοεκτίμησης, το οποίο υποκινεί τον άνθρωπο να συμβάλλει με όλες τις δυνάμεις στις προσπάθειες της ομάδας με αντάλλαγμα κάποια μορφή ανταμοιβής και αναγνώρισης. Στο υψηλότερο επίπεδο της κλίμακας βρίσκονται οι ανάγκες αυτοολοκλήρωσης, οι οποίες ικανοποιούνται όταν το άτομο έχει το αίσθημα της προσωπικής εξέλιξης και επιτυχίας, της ικανοποίησης και της πληρότητας από αυτό που κάνει.

Ο Maslow δεν εννοούσε ότι οποιαδήποτε ανάγκη μπορεί να ικανοποιηθεί πλήρως, αντίθετα, πίστευε ότι μια ανάγκη θα πρέπει να ικανοποιηθεί σε έναν ελάχιστο βαθμό πριν ασχοληθεί το άτομο με το ανώτερο επίπεδο αναγκών. Μόλις το άτομο φτάνει σε αυτό το σημείο, αρχίζει και αισθάνεται την ένταση που προέρχεται από το επόμενο επίπεδο της ιεραρχίας των αναγκών, οπότε αρχίζει να πειραματίζεται με νέους τύπους συμπεριφοράς προκειμένου να ικανοποιήσει την νέα ανάγκη.

Εικόνα 1: Η πυραμίδα του Maslow

ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΑΙ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ

2. Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται αναφορά στα άτομα με ειδικές ανάγκες, διερευνάται η ευρωπαϊκή πολιτική ένταξης αυτών των ατόμων στην πολιτιστική ζωή μίας κοινωνίας, καθώς και πιο πρακτικά ζητήματα που αφορούν την προσέγγιση, την πρόσβαση και την περιήγηση των ατόμων με αναπηρία τόσο στους χώρους όσο και στα εκθέματα ενός μουσείου.

Διότι αποτελεί κοινή παραδοχή ότι η τέχνη διευρύνει ορίζοντες και «εξημέρωνει» ήθη. Η επαφή λοιπόν με κάθε μορφή Τέχνη δεν είναι δυνατόν να μην έχει την ίδια θεραπευτική επίδραση στο ψυχικό κόσμο των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Τα άτομα αυτά δεν πρέπει να μένουν «κρυμμένα» στο σπίτι τους. Πρέπει να βγαίνουν στην κοινωνία, να ζουν την καθημερινότητα και να έχουν την δυνατότητα να αντιμετωπιστούν με τον ίδιο ακριβώς τρόπο με τα υγιή άτομα. Δυστηχώς έχει διαπιστωθεί ότι στα περισσότερα μουσεία της χώρας η πρόσβαση δεν είναι εύκολη. Αυτό από μόνο του καθιστά έναν ανασταλτικό παράγοντα στην επίσκεψη των ατόμων με ειδικές ανάγκες σε μουσειακούς χώρους. Αντιθέτως, δεν υπάρχει συχνά και το ανάλογο εκπαιδευόμενο προσωπικό, ώστε να τα βοηθήσει να κατανοήσουν τα εκθέματα και να έχει τελικά νόημα η επίσκεψή τους. Η συναστροφή ατόμων με φυσιολογική νοημοσύνη και ατόμων με νοητικές αδυναμίες μπορεί να σταθεί αποτελεσματική για την νοητική εξέλιξη των αναπήρων, εφόσον οι «υγιείς» άνθρωποι είναι ενημερωμένοι από τα σχολεία και τις οικογενειές τους, ώστε να μπορούν να συνητάρξουν και να δεχθούν «ερεθίσματα» οι μεν από τους δε.(...τσαουσης)

2.1 Ορισμός Ατόμων με Αναπηρίες.

Ένας κοινός ορισμός για όλες τις κατηγορίες των Ατόμων με Αναπηρίες είναι ιδιαίτερα δύσκολο να διατυπωθεί, καθώς δεν αποτελούν μια ομοιογενή ομάδα λόγω της εγγενούς ή επίκτητης εμφάνισης στα άτομα αυτά, διαφόρων ειδών αναπηριών και προβλημάτων.

Επίσης, η αναπηρία συνιστά μια κοινωνική πραγματικότητα, όπου διαφορετικά άτομα, με εντελώς διαφορετικά βιώματα αλληλεπίδρασης και με εντελώς σήμερα η οποιαδήποτε αναπηρία ενός ατόμου αποτελεί μία κοινωνική πραγματικότητα, η οποία διαφοροποιείται από άνθρωπο σε άνθρωπο οι οποίοι έχουν διαφορετικά βιώματα και διαφορετικά είδη επιδράσεων στην εξέλιξη τους, κατατάχθηκαν στην κατηγορία των αναπηριών. Ακολουθώντας, όμως, η κατηγορία αυτή δεν μπορεί παρά να χαρακτηρίζεται από κάποιο κοινό στοιχείο.

Για το φαινόμενο της αναπηρίας υπάρχουν πολλοί και διαφορετικοί ορισμοί που πηγάζουν από διαφορετικές ιδεολογικό-πολιτικές αντιλήψεις αλλά και από

διαφορετικές προοπτικές θεώρησης του προβλήματος. (Αθηνά Ζώνιου – Σιδέρη 2000)

Σε μια προσπάθεια προσδιορισμού των ατόμων με Αναπηρίες το Συμβούλιο των Υπουργών της Ε.Ε. και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας ορίζουν ως αναπηρία το αποτέλεσμα οργανικών ή περιβαλλοντικών αιτιών, που δημιουργούν ένα σύνολο εμποδίων στην καθημερινότητα των ατόμων με ειδικές ανάγκες όπως η αυτοεξυπηρέτηση, η απασχόληση, η εκπαίδευση, η ψυχαγωγία και η γενικότερη συμμετοχή τους στα κοινωνικά δρώμενα. Επίσης, αναφέρουν ότι πρόκειται για άτομα με λειτουργικές ελλείψεις ή μειονεξίες, που οφείλονται σε σωματικές, ψυχικές ή διανοητικές βλάβες, οι οποίες περιορίζουν ή αποκλείουν την εκτέλεση μιας δραστηριότητας ή λειτουργίας, που θεωρείται φυσιολογική για έναν κοινό άνθρωπο.

2.2 Η Ευρωπαϊκή πολιτική ένταξης των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες στην πολιτιστική ζωή.

Η Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, και συγκεκριμένα η Κατανομή Δράσεων για τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες, επεδίωκε ανέκαθεν τη μέγιστη αυτό- εκπλήρωση για τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες και την ανάπτυξη όλων των ταλέντων που διαθέτουν.

Έτσι, ο μεγαλύτερος στόχος της Κοινότητας είναι να αυξήσει το βαθμό ανεξαρτησίας που απολαμβάνουν τα άτομα αυτά, στον τομέα του πολιτισμού αλλά και σε άλλους τομείς βεβαίως.

Στο ψήφισμα της 27ης Ιουνίου 1974, με το οποίο θεσπίστηκε το πρώτο Κοινοτικό πρόγραμμα δράσης για την επαγγελματική αποκατάσταση των ατόμων με ειδικές ανάγκες, το Συμβούλιο των Υπουργών έδωσε βαρύτητα στη γενική πρόθεση των Κοινοτικών προσπαθειών εκ μέρους όλων των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες, η οποία πρέπει να παρέχει την απαραίτητη βοήθεια ώστε να μπορούν να ζουν μια φυσιολογική ζωή, ως πλήρως αφομοιωμένα μέλη της κοινωνίας με κανονική πρόσβαση στις πολιτιστικές δραστηριότητες. Αναγκαία προϋπόθεση αποτελεί φυσικά η εξάλειψη των αρχιτεκτονικών εμποδίων στην κινητικότητά τους.

Η δημιουργικότητα αποτελεί ολοένα και πιο σημαντικό χαρακτηριστικό της ζωής των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Για το λόγο αυτό ιδρύθηκε, υπό την παρακίνηση της Επιτροπής, η EROCREA (Ευρωπαϊκή Οργάνωση για την Δημιουργικότητα των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες) το Συμβούλιο της οποίας αποτελείται από τουλάχιστον έναν εκπρόσωπο του κάθε κράτους-μέλους της Κοινότητας. Στο πλαίσιο της οργάνωσης αυτής αναμένονται να πραγματοποιηθούν πολλά είδη δραστηριοτήτων.

2.3 Μουσεία και Άτομα με ειδικές ανάγκες

Πώς μπορεί ένας πολιτιστικός θεσμός, όπως είναι το Μουσείο, να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της σύγχρονης κοινωνίας για εξασφάλιση στα άτομα με ειδικές ανάγκες ίσων δυνατοτήτων και ευκαιριών απόλαυσης των πολιτιστικών αγαθών και ανάπτυξης της προσωπικότητάς τους;

Το μουσείο σήμερα διευρύνοντας τα παραδοσιακά του όρια επεδίωξε να αντιμετωπίσει συγκεκριμένα κοινωνικά προβλήματα όπως ο αναλφαριθμητισμός ή οι φυλετικές διακρίσεις, με αποτέλεσμα να είναι προσιτό στο ευρύ κοινό όπου σε

συνδυασμό με την ανάπτυξη διαφόρων προγραμμάτων να επιτευχθεί η πλήρης ή μερική επίλυση τους.

Μέσα σ' αυτή την προβληματική πρέπει να αντιμετωπιστεί και η προσπάθεια των Μουσείων να δώσουν τη δυνατότητα στα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες να «γευθούν» τα πολιτισμικά αγαθά, αφού μέχρι τότε ήταν δεδομένη η αδυναμία προσπέλασης των μουσειακών χώρων από τα άτομα αυτά. Το θέμα θεωρήθηκε ιδιαίτερα σημαντικό και απασχόλησε πολλούς φορείς που έχουν άμεση σχέση με τα μουσεία και αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες προς αυτή την κατεύθυνση.

Στην Ελλάδα οι πρώτες απόπειρες αναδιοργάνωσης των μουσείων και αναθεώρησης του μουσειακού θεσμού εντοπίζονται στα τέλη της δεκαετίας ου 70. Ειδικότερα το θέμα της πρόσβασης των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες στα μουσεία συνδέθηκε κυρίως με τα Εκπαιδευτικά Προγράμματα. Με την οργάνωση και εφαρμογή των Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων, τα οποία απευθύνονταν κυρίως σε παιδιά σχολικής ηλικίας, ανέκυψε έντονο το πρόβλημα αντιμετώπισης των παιδιών με ειδικές ανάγκες. Γρήγορα αναπτύχθηκε ένας γενικότερος προβληματισμός σχετικά με το θέμα της υνατότητας πρόσβασης στα μουσεία ευρύτερων κατηγοριών Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες.

Μέχρι τα τελευταία χρόνια δεν θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι υπήρχε μία συγκεκριμένη πολιτική για τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες, εφόσον η συμμετοχή στα Εκπαιδευτικά Προγράμματα παιδιών με ειδικές ανάγκες ήταν εντελώς συμπτωματική. Ωστόσο, με την αναδιοργάνωση των Μουσείων, αφενός θα δημιουργηθούν οι συνθήκες για την οργάνωση και εφαρμογή ειδικών για κάθε περίπτωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων και αφετέρου στις νέες κτιριακές εγκαταστάσεις έχει προβλεφθεί η κατάλληλη υποδομή που θα εξασφαλίζει την απρόσκοπτη διακίνηση των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες σε όλα τα σημεία των Μουσείων.

2.4 Πρόσβαση Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες στο Μουσείο

Η **Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων** στο άρθρο 27.1 αναφέρει ότι όλοι έχουμε το δικαίωμα να συμμετέχουμε ελεύθερα και να απολαμβάνουμε την καλλιτεχνική και πολιτιστική ζωή της Κοινότητας, με βασική προϋπόθεση η Κοινότητα να άρει κάθε αιτία αποκλεισμού του ατόμου από ένα χώρο πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Η προσβασιμότητα και η ένταξη των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες στα Μουσεία υπακούει στο αξίωμα: **«Να ζούμε μαζί με τους άλλους, με τις διαφορές μας, ωστόσο να αναγνωρίζαμε το δικαίωμα στη διαφορά».**

Οι προσαρμογές που θα πρέπει να γίνουν, λοιπόν, θα είναι τέτοιες, ώστε τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες να μην αισθάνονται αποκλεισμένα από τις πολιτιστικές δραστηριότητες των άλλων συμπολιτών τους. Όταν λέμε προσβασιμότητα, δεν εννοούμε μόνο τη δυνατότητα να φθάνουν οι επισκέπτες με άνεση στα εκθέματα, στις αίθουσες ενός Μουσείου, αλλά και όλες τις ενέργειες, όλες τις αντιδράσεις που περιμένει κανείς από έναν επισκέπτη, κατά τη διάρκεια της μουσειακής του αναζήτησης και εξερεύνησης.

Όταν λέμε Μουσεία για όλους, εννοούμε για κάθε είδους κοινό, χωρίς να ξεχνούμε: τους ψηλούς, τους κοντούς, τους μύωπες, τους τυφλούς, τους μερικώς ακούοντες, τους έχοντες ανάγκη αναπηρικού αμαξιδίου, τους αφηρημένους, τους πολύ χοντρούς και χωρίς να ξεχνούμε όλες τις ηλικίες της ζωής: τα παιδιά, τους ηλικιωμένους και το σύνολο του κοινού που έρχεται ή που επιθυμεί να έρθει σε ένα Μουσείο για να βρει ή

να ξαναβρεί ένα αντικείμενο, να ονειροπολήσει, να νοσταλγήσει, να θαυμάσει, να μάθει.

Ίσως το μεγαλύτερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν σήμερα τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες είναι αυτό της ενημέρωσης και πληροφόρησης που λείπει από την κοινωνία μας, την εκπαίδευση μας, τον πολιτισμό μας γενικά, με αποτέλεσμα να αντιμετωπίζουν συνεχώς εμπόδια στην κίνηση, εργασία, κοινωνική και πολιτιστική συμμετοχή. Δυστυχώς και τα μουσεία δεν αποτελούν εξαίρεση.

Όμως τα μουσεία έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα, πολύ μεγαλύτερη ίσως από άλλα δημόσια ή πολιτιστικά κτίρια. Αποτελούν το κριτήριο αξιολόγησης του πολιτιστικού και κοινωνικού επιπέδου μιας χώρας. Σήμερα, παρουσιάζουν όλο και μεγαλύτερη σημασία σε ότι αφορά την άμεση επαφή με την ιστορία, την παράδοση και τις καλές τέχνες.

Τα μουσεία για να μπορούν να είναι προσβάσιμα σε κάθε άτομο θα πρέπει να διαθέτουν τις εξής υπηρεσίες:

1. Να υπάρχουν θέσεις στάθμευσης αποκλειστικά για ΑΜΕΑ.
2. Μια τουλάχιστον είσοδος του κτιρίου, κατά προτίμηση η κύρια, να είναι κατάλληλη και για άτομα σε αμαξίδια.
3. Στους εκθεσιακούς χώρους προσοχή πρέπει να δίνεται στον τρόπο που εκτίθενται και προβάλλονται τα διάφορα ευρήματα ώστε να μην αποτελούν εμπόδιο στην κίνηση και να είναι ορατά από όλες τις κατηγορίες των ατόμων.
4. Να υπάρχουν χώροι υγιεινής κατάλληλοι για ΑΜΕΑ.
5. Ο εξοπλισμός του μουσείου να μπορεί να χρησιμοποιηθεί από όλους τους επισκέπτες.
6. Ο περιβάλλον χώρος να είναι προσεγγίσιμος από όλους. (Πολυχρονίου, 1997)

Από την βιβλιογραφική ανασκόπηση δεν προκύπτει ότι υπάρχουν θεσμοθετημένες προδιαγραφές που θα πρέπει να τηρούνται σε ένα μουσείο και συγκεκριμένα δεν υπάρχουν προδιαγραφές που θα εξασφαλίζουν την αυτόνομη μετακίνηση των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες εντός των χώρων ενός μουσείου. Στο σημείο αυτό, πρέπει να αναφερθεί πως στο πολύ σημαντικό κομμάτι της ελεύθερης πρόσβασης και διακίνησης των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες, σημαντικό ρόλο παίζει ο μη κερδοσκοπικός οργανισμός *“Very Special Arts”*.

Οι δραστηριότητες του οργανισμού είναι ποικίλες και αφορούν θέματα που έχουν να κάνουν με τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες και την τέχνη γενικότερα. Μέσα σ’ όλα αυτά διοργανώνουν καλλιτεχνικές εκθέσεις, καθώς και επισκέψεις σχολείων και ιδρυμάτων Ειδικής Αγωγής σε μουσεία και εκθεσιακούς χώρους.

Παράλληλα, εθελοντές του οργανισμού επισκέπτονται μουσεία και εκθεσιακούς χώρους και συμπληρώνουν ειδικά διαμορφωμένο ερωτηματολόγιο, με σκοπό να γνωρίσουν αν το επισκεπτόμενο κτίριο πληροί τις προϋποθέσεις προσπελασιμότητας για τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες και αν σύμφωνα με τους Διεθνείς Κανονισμούς οι μουσειακές εκθέσεις παρέχουν όλες τις απαιτούμενες διευκολύνσεις στα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες.

Γενικά οι διευκολύνσεις που υπάρχουν σε μερικά μεγάλα ή και μικρά μουσεία περιλαμβάνουν πρόβλεψη αφής επιλεγμένων αντικειμένων, επιγραφές σε **μπράιγ** ή σε μεγάλα γράμματα, ξεναγήσεις με ακουστικά, μαγνητοφωνημένο υλικό και φωτογραφίες σε μεγέθυνση για τους μερικώς βλέποντες. Η τακτική μερικών μουσείων να ζητούν προσunenνόηση ή να περιορίζουν την άδεια αφής σε μία μόνον αίθουσα, αποσκοπεί μάλλον στο να βελτιώσει τον έλεγχο της κίνησης μέσα στο μουσείο, παρά να δημιουργήσει διακρίσεις.

Στα μουσεία όπου ενθαρρύνεται η εμπειρία συμμετοχής των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες, οι συλλογές συνήθως αποτελούνται από μη εύθραυστα αντικείμενα, που είναι απολύτως γερά και δεν έχουν αιχμηρά άκρα. Επίσης, σημαντικό είναι δίπλα από κάθε έκθεμα να υπάρχει επιγραφή στο αλφάβητο και σε μπράιγ. Οι κατάλογοι να είναι τυπωμένοι σε μεγάλα γράμματα και σε μπράιγ στα ελληνικά, αγγλικά, γαλλικά και γερμανικά.

2.5 Πρόσβαση Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες στην Έκθεση ενός Μουσείου

Όπως έχει ήδη αναφερθεί τα μουσεία δεν είναι πια «ναοί του αντικειμένου» που περιορίζονται σ' ένα κλειστό κοινό και συγκεντρώνουν εκθέματα με βάση μόνο αισθητικά κριτήρια. Από τη δεκαετία του καθιερώθηκαν νέοι τρόποι οργάνωσης και έκθεσης των συλλογών, ενώ δόθηκε βάρος στην οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Ταυτόχρονα σε πολλές περιπτώσεις μουσεία τέθηκαν στις ανάγκες των τοπικών κοινοτήτων για να αντιμετωπίσουν θέματα όπως ανάπτυξης, διακρίσεων, αναλαφρητισμού. (Βελιώτη- Γεωργοπούλου Μ. & Τουντασάκη Ε., 1997, 35-60).

Εξετάσαμε ως εδώ θέματα που αφορούν στην πρόσβαση στο κτίριο και τους βοηθητικούς χώρους του μουσείου. Η ουσία, όμως, της επίσκεψης είναι η πρόσβαση στον εκθεσιακό χώρο που αποτελεί το σημαντικότερο σημείο του μουσείου. Είναι, λοιπόν, απαραίτητο να επιτυγχάνεται η ανεμπόδιστη πρόσβαση όλων των επισκεπτών σ' αυτόν. Τα περισσότερα από τα στοιχεία που έχουν αναφερθεί έως τώρα για την είσοδο στους υπόλοιπους χώρους του μουσείου ισχύουν και για τον εκθεσιακό χώρο.

Χάρτες- Μακέτες-Κείμενα

Ανάγλυφοι χάρτες και μακέτες δίνουν τη δυνατότητα σε άτομα με προβλήματα όρασης να μελετήσουν καλά τον χώρο της έκθεσης και να σχεδιάσουν δικές τους εναλλακτικές διαδρομές. Επίσης, όλες οι πληροφορίες που είναι και σε γραφή Braille πρέπει να βρίσκονται στο κατάλληλο ύψος και σε τέτοια γωνία που να εγγίζονται εύκολα με το χέρι. Σ' αυτές τις περιπτώσεις είναι καλό να ζητείται η γνώμη των άμεσα ενδιαφερόμενων, στην προκειμένη περίπτωση των χρηστών με προβλήματα όρασης. Έχει αποδειχτεί ότι οι φορείς τέτοιων ειδικών ομάδων κοινού συνεργάζονται πρόθυμα και δίνουν έξυπνες λύσεις στους επιμελητές εκθέσεων και τους διακοσμητές.

Όλα τα ανάγλυφα στοιχεία πρέπει να είναι από ανθεκτικό υλικό ώστε να αντέχουν τα αγγίγματα αλλά και θερμοκρασίες που ποικίλουν σε μεγάλο βαθμό. Κείμενα και πληροφορίες πρέπει να γράφονται σε αρκετά μεγάλο μέγεθος και να είναι ευδιάκριτα από το φόντο τους. Έχει αποδειχτεί ότι το κόκκινο χρώμα είναι λιγότερο ευανάγνωστο από το μαύρο ή το μπλε. Πρέπει να αποφεύγονται γυαλιστερές επιφάνειες που αντανακλούν το φως. Επιπλέον, τα κείμενα θα πρέπει να είναι

γραμμένα σε απλή γλώσσα. Να είναι δηλαδή κατανοητά κι από ανθρώπους που δεν έχουν συνηθίσει να λαμβάνουν πληροφορίες διαβάζοντας ή ακόμη κι από ανθρώπους που αντιμετωπίζουν μαθησιακές δυσκολίες. «Μπορείς να γράψεις ένα απλό κείμενο και ο λόγος σου να είναι όσο επιστημονικός πρέπει». (Μουσείο Λουουχουσάρι, Φινλανδία, στο Open doors, 2004)

Εκτός όμως από τα στοιχεία αυτά πρέπει να ληφθούν υπόψη στο σχεδιασμό και την παρουσίαση των εκθεμάτων οι τέσσερις τύποι προσανατολισμού μέσα στην έκθεση: γεωγραφικός, διανοητικός, εννοιολογικός και ψυχολογικός.

Γεωγραφικός προσανατολισμός σημαίνει να γνωρίζει ο επισκέπτης πού βρίσκεται και προς τα πού μπορεί να κατευθυνθεί. Αυτό επιτυγχάνεται με σωστή σήμανση και χρήση χρωματικών αντιθέσεων που υποδηλώνουν τα ανοίγματα.

Διανοητικός προσανατολισμός είναι η πορεία του επισκέπτη από το γνωστό στο άγνωστο, ώστε να γίνονται αντιληπτά νέα νοήματα. Σ' αυτό τον τομέα παίζει μεγάλο ρόλο η σωστή διάρθρωση των επιμέρους ενοτήτων μιας έκθεσης και η χρήση επεξηγηματικών πινακίδων και προβολών.

Εννοιολογικός προσανατολισμός σημαίνει να γίνεται εύκολα αντιληπτή η οργάνωση του υλικού και η ερμηνευτική προσέγγιση. Σ' αυτή την περίπτωση χρειάζεται να γίνει σαφής διαχωρισμός των ενοτήτων της έκθεσης, μέσω χρωματικών αντιθέσεων ή αρίθμησης. Επίσης μπορεί να υπάρχει έντυπο υλικό που εξηγεί τη δομή της έκθεσης.

Τέλος, ο ψυχολογικός προσανατολισμός αφορά την κατάλληλη ψυχολογική προετοιμασία του επισκέπτη για το τι πρόκειται να δει. Αυτό επιτυγχάνεται με την κατάλληλη προώθηση της έκθεσης όπως: διαφήμιση, ανακοινώσεις, προγράμματα σε σχολεία.

Οπτικά - Ακουστικά Μέσα και Εμπειρία Μέσω των Αισθήσεων

Η σύγχρονη τεχνολογία παρέχει όλο και πιο προηγμένα μέσα για την παροχή πληροφοριών μέσω τεχνικών λύσεων. Σε πολλά μουσεία προσφέρονται υψηλές υπηρεσίες υπολογιστών που παρέχουν πλήθος πληροφοριών αλλά και ευκαιρίες διαδραστικής μάθησης.

Οι τεχνικές βελτιώσεις προσφέρουν πολλές υπηρεσίες παροχής πληροφοριών με μορφή που ταιριάζει στις ανάγκες ενός ποικίλου κοινού διαφορετικών αναγκών. Για παράδειγμα οι ηχογραφημένες ξεναγήσεις που παρέχονται σε μορφή φορητού εξοπλισμού ή με ακουστικά είναι πολύ σημαντικές για ανθρώπους με προβλήματα στην όραση. «Η ακουστική περιγραφή μπορεί να ανοίξει τις πύλες προς έναν εντελώς διαφορετικό κόσμο οπτικών αντικειμένων και μου αρέσει να ακούω για οπτικά αντικείμενα. Εμπλουτίζει ιδιαίτερα τον κόσμο μου και εγώ είμαι άτομο που λειτουργεί οπτικά, σκέφτεται οπτικά παρότι δεν έχω δει ποτέ. Αυτή μπορεί να είναι μια περιπέτεια χωρίς τέλος». (Hanninen R., στο Open Doors, 2004)

Η προσβασιμότητα σε οπτικοακουστικές παραστάσεις ή εγκαταστάσεις μπορεί να επιτευχθεί με τη χρήση υπότιτλων για τα άτομα με προβλήματα ακοής. Γενικότερα μπορούμε να πούμε ότι τρόπος λήψης πληροφοριών του κάθε ανθρώπου είναι προσωπικός. Γι' αυτό και η πρόσβαση στην πληροφορία βελτιώνεται όταν αυτή προσφέρεται σε διάφορες εναλλακτικές μορφές: οπτικά, ακουστικά, απτικά. Αυτό ισχύει και για επισκέπτες χωρίς αναπηρία. Η μελέτη ενός αντικειμένου, ενός

εκθέματος μέσω διαφορετικών αισθήσεων είναι ωφέλιμη και εποικοδομητική γιατί βοηθά τους χρήστες να αποκτήσουν μια ολοκληρωμένη αλλά και διαφορετική εικόνα του. Για παράδειγμα το Φινλανδικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, Κιάσμα, χρησιμοποιεί μια «αισθητηριακή» τσάντα για να τονώσει τις εμπειρίες και να διευκολύνει τη μάθηση: Οι επισκέπτες παίρνουν μια τσάντα με υλικά που αφορά την έκθεση και τα οποία μπορούν να αγγίξουν και να μελετήσουν παράλληλα με τα έργα. (Open doors, 2004) Ιδιαίτερα ικανοποιημένοι απ' αυτή την εμπειρία ήταν επισκέπτες με προβλήματα όρασης αλλά και οικογένειες με μικρά παιδιά.

Εκθέματα-Αντικείμενα

Για το περιεχόμενο της έκθεσης είναι σημαντικό να προσφέρεται ένα προγραμματισμένο δρομολόγιο για «ταξίδι» μέσα στο χώρο. Πρέπει να έχουμε στο μυαλό ότι άνθρωποι με αναπηρίες, ειδικότερα άνθρωποι που αντιμετωπίζουν μαθησιακές δυσκολίες ή έχουν νοητική αναπηρία, μαθαίνουν ευκολότερα και γρηγορότερα μέσα από μια απλή παρουσίαση. Μια παρουσίαση με φανερό σενάριο, με επαναλαμβανόμενα αντικείμενα, με ύπαρξη ορόσημων, με συνδετικούς κρίκους. Ένα τυπωμένο πρόγραμμα, ή ένα οπτικοακουστικό περίπτερο, μπορεί να δημιουργήσει ένα «μονοπάτι» που καθοδηγεί στην πορεία. Πολύ σημαντική είναι επίσης η χρήση επεξηγηματικών πινακίδων και φωτογραφιών.

Η παρουσίαση πληροφοριών οφείλει να απευθύνεται σε όλες τις αισθήσεις. Για παράδειγμα, οι κωφοί χρειάζονται τις ακουστικές πληροφορίες τυπωμένες. Οι τυφλοί και όσοι έχουν προβλήματα όρασης χρειάζονται τις τυπωμένες πληροφορίες με ακουστικό τρόπο και επιπλέον δυνατότητες ψηλάφησης. Άνθρωποι με νοητική στέρηση ή μαθησιακές δυσκολίες μπορεί να χρειάζονται ένα συνδυασμό τρόπων μετάδοσης πληροφοριών.

Σ' όλες αυτές τις περιπτώσεις είναι καλό να ζητείται η γνώμη των ίδιων των χρηστών. Να γίνεται, επομένως, χρήση της «φωνής» των ανθρώπων με αναπηρία.

Πρακτικά τώρα, θα πρέπει μικρά αντικείμενα να τοποθετούνται σε ύψος 1,15 μ. Για έναν ενήλικα που χρησιμοποιεί αμαξίδιο το ύψος του ματιού του φτάνει σε 1,10-1,30 μ. πάνω από το δάπεδο. Για εκθέματα που βρίσκονται σε τραπέζια ή φωτεινές τράπεζες, το ύψος θα πρέπει να είναι 0,90 μ. Το ίδιο ύψος θα πρέπει να προβλέπεται και για τυχόν κάγκελα ή κιγκλιδώματα. Το υπόβαθρο (φόντο ή background) των αντικειμένων θα πρέπει να είναι απλό και ξεκάθαρο. Η δε χρωματική αντίθεση (contrast) μεταξύ αντικειμένων και φόντου θα πρέπει να είναι υψηλή περίπου στο 70%. (Smithsonian Accessibility Program στο www.si.edu/opa/accessibility/exdesign/start.htm)

Τα μικρά αντικείμενα τοποθετούνται πάντα μπροστά. Αποφεύγουμε σκιές που πέφτουν απευθείας στα αντικείμενα-εκθέματα. Αν δεν απαγορεύεται, για λόγους συντήρησης των εκθεμάτων, χρησιμοποιούμε λάμπα 100 Watt για καθένα αντικείμενο. Εναλλακτικά, αν δεν μπορούμε να έχουμε τόσο φως, τοποθετούμε το έκθεμα έτσι ώστε να μπορεί να προσεγγιστεί ή φωτίζουμε ομοιόμορφα την έκθεση. Ακόμη μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε υψηλότερη αντίθεση (contrast) ή εκθέτουμε το αντικείμενο με το φως που επιτρέπεται συνοδευόμενο από μια λεπτομερέστερη και μεγαλύτερη φωτογραφία σε κάποια πιο φωτεινή τοποθεσία.

Όσον αφορά τις απτικές και ακουστικές προσεγγίσεις στα εκθέματα, σκεφτόμαστε ως εξής:

- Διαλέγουμε αντιπροσωπευτικά εκθέματα για ψηλάφηση

- Περιλαμβάνουμε τα αντικείμενα προς ψηλάφηση στην υπόλοιπη έκθεση
- Παρέχουμε ακουστική ξενάγηση για όσα αντικείμενα απαγορεύεται να αγγιχτούν. (Bowers J., στο Open Doors, 2004)

Το θέμα της Έκθεσης

Η πρόσβαση στο χώρο της έκθεσης είναι πολύ σημαντική. Όμως για να παρακινηθούν ομάδες πληθυσμού να επισκεφτούν μια έκθεση θα πρέπει να τους ενδιαφέρει και το θέμα που παρουσιάζεται.

«Μια έκθεση έχει ενδιαφέρον μόνο αν οι χρήστες της ταυτίζονται με τα εκθέματα και τον τρόπο παρουσίασής τους». (Bowers J., στο Open Doors, 2004) Ο τομέας του πολιτισμού, τείνει να εκφράζει τις απόψεις και τις αντιλήψεις της κυρίαρχης κουλτούρας (mainstream culture). Γι' αυτό απαιτείται να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στις ανάγκες που εκφράζουν διάφορες πολιτιστικές ομάδες, κοινότητες και υποκουλτούρες. Οι κοινωνικές δομές επηρεάζουν ευθέως και άμεσα τις πολιτιστικές αντιλήψεις. Το ανοικτό πνεύμα προς τις διάφορες εμπειρίες και απόψεις περί της ζωής επηρεάζει σημαντικά την πολιτιστική και κοινωνική πρόσβαση.

Για παράδειγμα, το μουσείο του Surrey στη Μεγάλη Βρετανία ανέθεσε σ' έναν ανεξάρτητο δημοσιογράφο να ανακαλύψει «Ποιος λείπει από το μουσείο; Ποιανού η ιστορία δεν απεικονίζεται;» (Bowers J., Open Doors, 2004) «10.000 νομάδες και τσιγγάνοι στην ευρύτερη περιοχή του Surrey απουσιάζουν εντελώς» λέει ο Jake Bowers, ρομ δημοσιογράφος που ανέλαβε την έρευνα του μουσείου. Και συνεχίζει: «Αν πήγαίνες στο τοπικό μουσείο δε θα έβρισκες τίποτα για μας. Αν εξαφανιζόμασταν αύριο θα δυσκολευόταν να πιστέψει κανείς ότι υπήρξαμε ποτέ...Είμαι ρομ δημοσιογράφος και ξέρω ότι είμαστε πολλές γενιές εδώ. Ως δημοσιογράφος θέλω να μάθω γιατί έχουμε παραμεληθεί. Ήρθε η ώρα για τα μουσεία, τα αρχεία και τις βιβλιοθήκες να εξερευνήσουν ένα πολιτισμό που κρυβόταν μέσα τους και αποτελούσε κομμάτι της βρετανική κοινωνίας για περισσότερα από 500 χρόνια».

Πολλές φορές τα μουσεία αναπαριστούν σπίτια, οικογένειες, καθημερινές εικόνες από διάφορες ιστορικές περιόδους. Οφείλουμε να αναρωτηθούμε πόσες εθνικές ή σεξουαλικές μειονότητες, πόσα άτομα με αναπηρίες, πόσες ετερόκλητες θρησκευτικές ομάδες περιλαμβάνονται σ' αυτές τις αναπαραστάσεις;

Για παράδειγμα το Κεντρικό μουσείο Εργασίας στη Φινλανδία παρουσίασε την ιστορία των σεξουαλικών μειονοτήτων της χώρας για να τονίσει μια παραγνωρισμένη κοινωνική διάσταση. Η έκθεση έλαβε μεγάλη δημοσιότητα και έτυχε ευρείας αποδοχής καθώς ήταν η πρώτη έκθεση στη Φινλανδία με αυτό το θέμα και μάλιστα σ' ένα μουσείο κοινωνικής ιστορίας. «Ένα μουσείο είναι δημιουργός αξιών. Τα εκθέματά του χαρακτηρίζονται αμέσως ως σπουδαία και αξιοσημείωτα. Οργανώνοντας λοιπόν μια έκθεση με τέτοιο θέμα μεταφέραμε το μήνυμα ότι οι μειονότητες αυτές είναι σημαντικές και ότι έχουν τη δική τους ιστορία. Τα αντικείμενα που μεταφέρονται σε ένα μουσείο διατηρούνται για πάντα. Αυτό καθιστά πολύ σημαντικό το τι θα περιληφθεί στο μεγάλο ιστορικό παρελθόν που αφηγούνται τα μουσεία». (Kallio k., στο Open Doors, 2004)

Η κοινωνική πρόσβαση μπορεί να βελτιωθεί με διάφορα έργα μέσω των οποίων τα μουσεία «ανοίγουν» σε διάφορες ομάδες. Αν το κοινό έχει την ευκαιρία να ανακαλύψει μια προσωπική και ουσιαστική σύνδεση μ' ένα χώρο που αγνοούσε ή δεν τον ένοιαζε ως τώρα, είναι πιο εύκολο να ενημερωθεί γι' αυτό και να εκτιμήσει το περιεχόμενό του. Ο σημαντικότερος λόγος απουσίας ορισμένων ομάδων επισκεπτών

είναι η αντίληψη ότι «αυτά τα πράγματα δεν είναι για μας», γιατί απουσιάζουμε απ' αυτά δε συμμετέχουμε. (Bowers J., στο Open Doors, 2004)

Πολλοί καλλιτέχνες με αναπηρία διακρίθηκαν στους τομείς τους. Μια ιδέα για μια ελκυστική πρόταση για ΑΜΕΑ θα ήταν η αφιέρωση της έκθεσης σε κάποιον σημαντικό καλλιτέχνη με αναπηρία. Βέβαια, αυτό δε σημαίνει ότι μόνο τέτοιες εκθέσεις θα ήταν ενδιαφέρουσες για ειδικές ομάδες επισκεπτών.

Πολλές φορές, βέβαια, αρκεί μια διαφορετική προσέγγιση για να δει κανείς μια έκθεση με διαφορετικό τρόπο. Χιούμορ, πρωτοτυπία και κυρίως μια φρέσκια ματιά σε ένα ήδη υπάρχον θέμα μπορεί να προσελκύσει το ενδιαφέρον των επισκεπτών.

2.6 Τα άτομα με νοητική υστέρηση και τα εκθέματα του Μουσείου

Τα άτομα με νοητική υστέρηση είναι ιδιαίτερα δημιουργικά και δεκτικά στα έργα τέχνης. Η σωματική και νοητική τους ικανότητα τα αδικεί, αλλά το κίνητρο, η διάθεση για ζωή και η καλλιέργεια της ευαισθησίας τους θα υπερισχύσει.

Η αρχική επαφή με τα γνήσια έργα τέχνης κατά τη διάρκεια μιας επίσκεψης σε έκθεση αποτελεί συχνή αιτία απόλυτης ευχαρίστησης. Οι αντιδράσεις είναι αποκαλυπτικές: τα αγάλματα εντυπωσιάζουν με το βάρος τους, σχόλια γίνονται σχετικά με τις ικανότητες των ζωγράφων, εκφράζεται ικανοποίηση για τα χρώματα ή την ατμόσφαιρα ενός πίνακα.

Είναι προφανές ότι δεν τίθεται θέμα απόλυτης σταθερότητας. Η πρωτοβουλία να χρησιμοποιήσουν κάποια ενεργητική μέθοδο όταν επιστρέφουν στο σχολείο βοηθά να αναπτύξουν τις προτιμήσεις τους και επιπλέον διευρύνει τα κίνητρά τους προς την κατεύθυνση της οπτικής όρεξης.

Η ευχαρίστησή τους εκφράζεται φανερά μέσω της δημιουργικής απασχόλησης, που είναι ο σχεδιασμός και η ζωγραφική, χρησιμοποιώντας διάφορα εργαλεία και μεθόδους. Οι διαφορετικές ανακαλύψεις αποτυπώνονται στα κύματα ενδιαφέροντος που δείχνουν και που οδηγούν σε μια ευχάριστη κατάσταση ενθουσιασμού.

2.7 Επιτεύγματα και προβλήματα σε Εκπαιδευτικά Προγράμματα για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες.

Στο πλαίσιο των Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων που διοργανώνει το ΥΠΠΟ τα τελευταία χρόνια, μελετάται ο τρόπος διεύρυνσης τους και η εκπόνηση προγραμμάτων ειδικών για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, θα πρέπει να χρησιμοποιηθεί μεγάλη ποικιλία από ειδικά σχεδιασμένο ερμηνευτικό και εκπαιδευτικό υλικό, όπως: ομοιώματα, ζωγραφίες, τεχνουργήματα, φωτογραφίες, βίντεο (ειδικά μικρής διάρκειας). Θα πρέπει να υπάρξει όσο το δυνατόν μεγαλύτερη και πιο ευφάνταστη χρήση όλων των μεθόδων παρουσίασης οι οποίες δεν βασίζονται αποκλειστικά στον γραπτό λόγο. Πιο συγκεκριμένα:

Αισθητική ανταπόκριση:

Ο μαθητής, αντί να συγκεντρώνεται στην περιγραφή των γεγονότων, αντιλαμβάνεται τη δυνατότητα ενός ευρέως φάσματος συναισθηματικών ανταποκρίσεων σε διαφορετικές μορφές τέχνης.

Ως αποτέλεσμα της δουλειάς που γίνεται με παιδιά με ειδικές ανάγκες στα πλαίσια των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι αναπτύσσουν ένα βαθμό κατανόησης του αντικειμένου που παρουσιάζεται στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα και αποκτούν κάποια αντίληψη για το τι είναι το μουσείο.

Μπορούν, επίσης, να απολαύσουν καταφανώς τα εκθέματα. Πιστεύουμε, επίσης, ότι κάποια παιδιά με σοβαρές μαθησιακές δυσκολίες μπορούν να ανταποκριθούν στα εκθέματα πιο δυναμικά και ευφάνταστα απ' ό,τι οι φυσιολογικοί μαθητές.

Είναι, βέβαια, δύσκολο να μετρηθεί ακριβώς το μέγεθος της αισθητικής ανταπόκρισης, ιδιαίτερα σε μαθητές που δεν έχουν αρκετά αναπτυγμένη την ικανότητα προφορικής έκφρασης.

Η ανταπόκριση αυτή δεν ήταν η ίδια για κάθε παιδί. Πρέπει, επίσης, να τονιστεί ότι η βοήθεια που λαμβάνουν τα παιδιά αυτά κατά την προετοιμασία για την επίσκεψη στο μουσείο είναι πολλή μεγάλη. Παρ' όλα αυτά, εντυπωσιάζεται κανείς από το βαθμό ευχαρίστησης που νιώθουν τα παιδιά κατά τη διάρκεια των επισκέψεών τους στο μουσείο.

Η αίσθηση του χρόνου:

Η αίσθηση της ιστορίας και της χρονικής διάστασης που έχουν τα παιδιά αυξάνεται πραγματικά μέσω των εμπειριών τους. Τα περισσότερα αναπτύσσουν μια πιο καθαρή αντίληψη του παρελθόντος και της διαφοράς μεταξύ του 'τότε' και του 'τώρα', κάτι που ήταν αποτέλεσμα της εμπειρίας που είχαν από τις επισκέψεις στο μουσείο. (Callow, 1974)

Μπορεί να μην κατανοούν την ιδέα των διάφορων ερμηνειών του παρελθόντος αλλά αισθάνονται τη διαφορά ανάμεσα στους πραγματικούς και φανταστικούς (π.χ. μυθικούς) ανθρώπους. Αντιλαμβάνονται πολύ καλά ότι τα εκθέματα που έβλεπαν έχουν δημιουργηθεί στο παρελθόν και μπορούν να τα σχολιάσουν και να τα διακρίνουν. Επίσης, κάποια παιδιά αποκτούν ένα περιορισμένο λεξιλόγιο σχετικά με τις περιόδους και τα θέματα που μελέτησαν.

Επιτρέπεται ή όχι το άγγιγμα:

Άλλο ένα σημαντικό σημείο που προκύπτει, είναι ότι, τα παιδιά με σοβαρά μαθησιακά προβλήματα έχουν την ανάγκη να αγγίξουν τα εκθέματα του μουσείου για να τα εκτιμήσουν. Γεγονός εξαιρετικά σημαντικό για να μπορέσει κανείς να δουλέψει στο Μουσείο, εφόσον οι κανόνες ασφαλείας και συντήρησης απαγορεύουν το άγγιγμα των περισσότερων εκθεμάτων. Το άγγιγμα είναι ένα σημαντικό στοιχείο στην εκτίμηση των εκθεμάτων ενός μουσείου και θα πρέπει να επιτρέπεται περισσότερο όπου αυτό είναι δυνατό.

Εάν τα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες έπρεπε να περιοριστούν στα ελάχιστα εκθέματα που επιτρέπεται να αγγίξουν, θα έπρεπε να αποκλειστούν από τις περισσότερες κύριες συλλογές. Τα παιδιά αυτά, όπως και τα υπόλοιπα παιδιά, μπορούν να ανταποκριθούν αρκετά καλά στα οπτικά ερεθίσματα και μόνο. Όμως, η συνεισφορά της αφής στη μάθηση είναι ιδιαίτερα σημαντική και καθοριστική.

Κοινωνική ενδυνάμωση:

Ευχάριστη έκπληξη είναι η ανταπόκριση των παιδιών και η συμμετοχή τους στα εκπαιδευτικά προγράμματα. Τα περισσότερα παιδιά δείχνουν τη μέγιστη συναισθηματική ανταπόκριση στα τεχνουργήματα. Η θετική εμπειρία των εκπαιδευτικών προγραμμάτων στα Μουσεία, βοηθάει να αποκτήσουμε την πεποίθηση ότι τα παιδιά αυτά μπορούν να ωφεληθούν από τις επισκέψεις σε μουσεία και στον ευαίσθητο τομέα της κοινωνικοποίησής τους.

Όλα αυτά όμως, εξαρτώνται άμεσα από τους επαγγελματίες των μουσείων. Όταν κάποιος θέλει να επικοινωνήσει με ένα κοινό θα πρέπει να γνωρίζει τις προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες θα γίνει αυτό. Τα μουσεία, τα ιστορικά ιδρύματα και το προσωπικό τους είναι ειλικρινά πρόθυμοι να βοηθήσουν τους επισκέπτες με ειδικές ανάγκες, αλλά δεν είναι σίγουροι πώς να το κάνουν.

Πρέπει, λοιπόν, να θέσουμε δύο βασικούς στόχους για τους επαγγελματίες των μουσείων στο να υποδέχονται τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Πρώτα απ' όλα, θα πρέπει να κατανοήσουν καλύτερα τις ανάγκες, τους μαθησιακούς τρόπους και τα κοινά ενδιαφέροντα αυτών των επισκεπτών και δεύτερον θα πρέπει να χρησιμοποιήσουν όλα τα παραπάνω έτσι ώστε να προσδιορίσουν εάν τα εκπαιδευτικά προγράμματα είναι αποτελεσματικά και κατάλληλα ή εάν θα έπρεπε να τροποποιηθούν. (Weisen, 1991)

Έτσι, πρέπει εκτός από την προετοιμασία των κτιρίων και τους τρόπους πρόσβασης ή τα εκπαιδευτικά προγράμματα για τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες, να προετοιμάσουμε και να εφοδιάσουμε με τις απαραίτητες γνώσεις και πληροφορίες το προσωπικό και τους επαγγελματίες των μουσείων. Μόνο οι χώροι και τα προγράμματα θα μπορέσουν να προσφέρουν στα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες το μέγιστο των δυνατοτήτων τους. Οι σωστά συμπεριφερόμενοι επαγγελματίες του μουσείου είναι ο κρίκος που θα ενώσει τα Άτομα με Ειδικές Ανάγκες και την πολιτιστική μας κληρονομιά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΑΙ ΑΤΟΜΑ ΜΕ ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ.

3. Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται παραδείγματα ελληνικών μουσείων που έχουν αναπτύξει εναλλακτικούς τρόπους προσέγγισης των εκθεμάτων από άτομα με ειδικές ανάγκες όπως απτικές διαδρομές, ακουστικές ξεναγήσεις και οπτικές πληροφορίες.

Επίσης μέσω του παρόντος κεφαλαίου μπορούμε να κατανοήσουμε γιατί η Τέχνη είναι το καλύτερο εργαλείο ως μέσο μάθησης για τα άτομα με ειδικές ανάγκες, τα οποία συνήθως αντιμετωπίζουν αδυναμία σε άλλους τομείς πληροφόρησης, όπως ανάγνωση ή γραφή. Μέσω της Τέχνης τα άτομα αυτά μπορούν να κατανοήσουν καλύτερα κάποιες έννοιες που δεν μπορούσαν εύκολα να αντιληφθούν με άλλο τρόπο.

3.1 Δύο παραδείγματα πρότυπων μουσείων για τυφλούς και Άτομα με Ειδικές Ανάγκες: Το Μουσείο Αφής στο Φάρων Τυφλών στην Αθήνα και το Μουσείο Μπράιγ της Παγκόσμιας Ένωσης Τυφλών.

Το βασικό κίνητρο για την ίδρυση του μουσείου για τους τυφλούς, *Μουσείο Αφής στο Φάρο Τυφλών*, προέρχεται από την επιθυμία να εξασφαλιστεί ασφαλής πρόσβαση των τυφλών στον κόσμο της τέχνης, όπως, επίσης, αποτελεί βοήθεια για να αποκτήσουν αντικειμενική γνώση της εκτίμησης της τέχνης και να αναπτύξουν

αισθητική δραστηριότητα, τα οποία έως τώρα παρεμποδίζονταν άσχημα από τους ισχύοντες κανονισμούς στα κοινά μουσεία και από το γενικό κοινωνικό περιβάλλον. (Μπενάκη- Πολυδώρου, 1991)

Η παρατήρηση μέσω της αφής είναι ανεκτίμητης αξίας. Γεφυρώνει το χάσμα μεταξύ του γνωστού και του αγνώστου, του συγκεκριμένου και του αφηρημένου, και θέτει γερά θεμέλια για την επιρροή του μυαλού. Εγείρει την προσοχή των τυφλών ατόμων και προκαλεί το ενδιαφέρον τους. Απευθύνεται στην εμπειρία και παρακινεί τις δυνάμεις παρατηρητικότητάς τους σε έντονη δραστηριότητα. Τρέφει το μυαλό με πραγματική τροφή και το βγάζει από το τέλμα της απροσεξίας και της νωθρής αδράνειας.

Η συλλογή καλύπτει τις περιόδους από την εποχή της Κυκλαδικής τέχνης έως την ελληνιστική εποχή και παρέχει μια σύντομη επισκόπηση των πιο σημαντικών αρχαίων ελληνικών αριστουργημάτων, των οποίων τα πρωτότυπα βρίσκονται σε διάφορα μουσεία της Ελλάδας και του εξωτερικού.

Εξαιτίας αυτού, η συλλογή συμβάλλει τα μέγιστα στην ανάπτυξη της γνώσης και της προσωπικότητας των τυφλών: επίσης, ελκύει τα σχολεία των παιδιών με όραση, τα οποία επισκέπτονται το μουσείο, έτσι ώστε να αποκτήσουν μια γενική ιδέα για τα εκθέματα ως εκπαιδευτική και πολιτιστική εμπειρία. Οι επισκέψεις αυτές δίνουν μια καταπληκτική ευκαιρία στα παιδιά και τους ενήλικες με όραση να συναναστραφούν με τα τυφλά άτομα, κάτι που αποτελεί το πιο αποτελεσματικό μέσο για την προώθηση της ιδέας της κοινωνικής ένταξης. Από την αρχή, το μουσείο αφής απέσπασε ευρεία ανταπόκριση από το εξωτερικό, και συνεχίζει να αυξάνεται όσο το μουσείο γίνεται πιο γνωστό. Μεγάλος αριθμός ατόμων, τόσο τυφλών όσο και με όραση, καθώς και ομάδες από πανεπιστήμια ή οργανώσεις από διάφορες χώρες έχουν επισκεφτεί το μουσείο μας με σκοπό να εκτιμήσουν την καλλιτεχνική αξία αυτών των διάσημων κλασικών θησαυρών από κοντά και να αισθανθούν τη γοητεία που εκπέμπουν. Ένα ακόμα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό που ελκύει το ενδιαφέρον των επισκεπτών είναι η συλλογή πινάκων από τυφλούς ζωγράφους και από παιδιά με μερική όραση από δεκατέσσερις διαφορετικές χώρες. Οι πίνακες αυτοί είναι αποτέλεσμα ενός ερευνητικού προγράμματος που διεξήχθη από το Διεθνές Εκθεσιακό Κέντρο για Ζωγραφική Παιδιών.

Το μουσείο φιλοδοξεί να δημιουργήσει, εκτός από τις σημαντικές συλλογές έργων τέχνης, τμήματα αφιερωμένα στις παραδόσεις πολιτισμών, την φυσική ιστορία, την αρχιτεκτονική και την τεχνολογία, καθώς επίσης κι ένα τμήμα εφαρμογών και βοηθημάτων που χρησιμοποιούνταν στο παρελθόν για την εκπαίδευση των τυφλών.

Κάθε πρόγραμμα περιλαμβάνει περιοδικές εκθέσεις που θα επεξηγούν την εξέλιξη του ανθρώπινου πολιτισμού. Φυσικά όλα αυτά τα σχέδια θα αναπτυχθούν σε βαθμό ανάλογο με την ικανότητά μας για εξεύρεση των απαραίτητων κεφαλαίων.

Στον οδηγό, που είναι τυπωμένος με μεγάλα γράμματα στα ελληνικά, αγγλικά και γερμανικά, δίνονται λεπτομέρειες για όλα τα εκθέματα του μουσείου αφής. Βεβαίως, υπάρχουν οδηγοί στην ελληνική και την αγγλική γλώσσα μπράιγ. Επιπλέον, οι ετικέτες σε κάθε έκθεμα τυπωμένες σε μπράιγ και σε κανονική μορφή.

3.2 Εμπειρία από άλλα Μουσεία της Ελλάδας.

Τα Εκπαιδευτικά Προγράμματα για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες που διεκπεραιώνονται σε όλα σχεδόν τα μουσεία, είναι τα ίδια με αυτά που διεκπεραιώνονται για συμβατές

ομάδες επισκεπτών. Η μόνη προσαρμογή που γίνεται στα άτομα με νοητική υστέρηση, είναι αυτά να ακολουθούν εκπαιδευτικό πρόγραμμα μιας κατώτερης βαθμίδας από αυτή που ανήκουν. Δηλαδή, τα παιδιά του Γυμνασίου με νοητική υστέρηση, ακολουθούν εκπαιδευτικό πρόγραμμα για παιδιά Δημοτικού, τα παιδιά του Λυκείου για παιδιά του Γυμνασίου κ.ο.κ.

Γενικά, όλα τα μουσεία δέχονται ειδικές ομάδες επισκεπτών, αρχίζουν να προσαρμόζουν τα προγράμματά τους σε αυτές, καθώς και να εξοπλίζουν συνεχώς τους χώρους τους με όλα τα σύγχρονα μέσα της τεχνολογίας που θα εξυπηρετήσουν καλύτερα αυτές τις ομάδες.

Παρ' όλα αυτά μετά από γενικές παρατηρήσεις σημειώνεται ότι ακόμα οι ελλείψεις των μουσείων όσο αφορά τις ευκολίες για τους αναπήρους είναι πολλές. Δεν υπάρχουν ράμπες παντού, τα ασανσέρ δεν είναι ειδικά προσαρμοσμένα, οι τουαλέτες επίσης. Ακόμα, τα εκθέματα δεν έχουν φωνητική ξενάγηση για τους τυφλούς και ο φωτισμός τους δεν είναι ικανοποιητικός ώστε να βοηθούνται και τα άτομα με δυσκολίες όρασης, καθώς και οι υπερήλικες.

Τέλος, δεν διαθέτουν όλα τα μουσεία αντίγραφα των εκθεμάτων τους για να μπορούν οι τυφλοί να τα επεξεργαστούν.

Επίσης, όλα τα μουσεία έχουν θεσπίσει δωρεάν είσοδο για τα άτομα με ειδικές ανάγκες, καταστρώντας έτσι το χώρο του μουσείου ακόμα πιο προσπελάσιμο γι' αυτές τις ειδικές ομάδες.

Τελειώνοντας, θα ήθελα να υπογραμμίσω τη σημαντική συνεισφορά του Οργανισμού *Very Special Arts Hellas*. Ο οργανισμός αυτός διοργανώνει τις επισκέψεις των ειδικών σχολείων, ιδρυμάτων και γενικότερα όλων των ειδικών ομάδων στα μουσεία. Παράλληλα, συμπληρώνει ειδικά σχεδιασμένα ερωτηματολόγια με τους υπεύθυνους των μουσείων για να επισημάνει τις ελλείψεις και τα προβλήματα που αυτά παρουσιάζουν σε σχέση με την υποδοχή ειδικών ομάδων στους χώρους τους. Σκοπός αυτού του ερωτηματολογίου είναι η καλύτερη των μουσειακών χώρων όσο αφορά τους τρόπους πρόσβασης σ' αυτά.

Μουσεία που επισκέφτηκε η γραφούσα:

- Μουσείο Μπενάκη.
- Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας «Κέντρο Γαία».
- Ελληνικό Παιδικό Μουσείο.
- Το Εργαστήριο του Γιάννη Πάππα.
- Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης.

3.2.1 Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας, «Μια απτική διαδρομή»

Η απτική διαδρομή στη μόνιμη συλλογή του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου της Αθήνας απευθύνεται σε μεμονωμένους τυφλούς ή σε επισκέπτες με προβλήματα όρασης. Αποτελείται από 15 σημεία διαλεγμένα έτσι ώστε να δίνουν στον επισκέπτη μια πλήρη εικόνα της έκθεσης. Τα εκθέματα που προσφέρονται προς ψηλάφηση είναι μαρμάρινα αντικείμενα που επιλέχτηκαν σε συνεργασία με τους υπεύθυνους του Φάρου Τυφλών Ελλάδας. Είναι δε ανθεκτικά, αλλά και δουλεμένα με λεπτομέρεια ώστε να δίνουν όσο δυνατό περισσότερες πληροφορίες σ' αυτούς που τα αγγίζουν.

«Υπάρχει μεγάλη ανταπόκριση» μας λέει ο υπεύθυνος, από το γραφείο Επικοινωνίας του Μουσείου. «Ήδη υπάρχει η σκέψη η διαδρομή να επεκταθεί και στο δεύτερο μέρος του μουσείου». Σα αντικείμενα προ ψηλάφηση φέρουν το ειδικό διεθνές σήμα ψηλάφησης και συνοδεύονται από επεξηγήσεις σε λεζάντες με κείμενο σε γραφή braille. Ταυτόχρονα, υπάρχει ακουστική ξενάγηση που καλύπτει όλη τη διαδρομή και παρέχεται δωρεάν στο χρήστη μαζί με έναν πλήρη κατάλογο σε γραφή braille.

«Απευθυνόμαστε κυρίως σε μεμονωμένους επισκέπτες και τους συνοδούς τους, που έχουν το χρόνο και τη διάθεση για μια επίσκεψη», συμπληρώνει ο υπεύθυνος. «Άλλωστε», συνεχίζει «είναι η μοναδική απτική διαδρομή στην Αθήνα που πραγματοποιείται σε μόνιμη συλλογή μουσείου κι όχι σε κάποιον ειδικό χώρο με αντίγραφα έργων». Για όσους δεν έχουν συνοδό υπάρχουν υπάλληλοι του μουσείου που μπορούν να κάνουν αυτή τη δουλειά. Η ακουστική ξενάγηση προς το παρόν δεν προσφέρεται σε άλλες γλώσσες.

Υπάρχει αντίστοιχη μέριμνα για βελτιώσεις που θα επιτρέπουν και σε άλλες κατηγορίες ανθρώπων με αναπηρία την επίσκεψη στην έκθεση. Στις νέες αίθουσες του μουσείου που είναι πλήρως προσβάσιμες θα γίνουν επεμβάσεις υπέρ των κινητικά εμποδιζόμενων ατόμων, ενώ θα γίνει και αλλαγή της σήμανσης. Σχετικά με τους κωφούς υπάρχει ήδη μέλος του προσωπικού που γνωρίζει τη νοηματική γλώσσα και μπορεί να επικοινωνήσει με άτομα με προβλήματα ακοής.

3.2.2 Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο της Αθήνας, «Το μάτι ακούει»

«Το μάτι ακούει» λέγεται το εξειδικευμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου της Αθήνας που απευθύνεται σε κωφούς μαθητές όλων των βαθμίδων. «Προσπαθούμε να βοηθήσουμε τους κωφούς να χρησιμοποιούν τις δυνατότητές τους, να νιώθουν ενεργοί πολίτες και να μη στερούνται των γνώσεων που θα τους χαρίσει η προσέγγιση με το αρχαίο πνεύμα», (Κοκκέβη- Φωτίου στο Τσιτούρη, 2004, σελ. 200-203) αναφέρει η υπεύθυνη του προγράμματος, κωφή και η ίδια, αρχαιολόγος Δήμητρα Κοκκέβη-Φωτίου. Στους μαθητές γίνεται εκπαιδευτική διάλεξη στη νοηματική γλώσσα και ταυτόχρονα προβολή διαφανειών με τα ευρήματα της Μυκηναϊκής συλλογής. Κατόπιν βλέπουν τα ευρήματα, κατανοούν τη χρήση τους και κάνουν ερωτήσεις.

Ο κάθε μαθητής στέκεται μπροστά στους υπόλοιπους ώστε να τον δουν – «ακούσουν» όλοι οι συμμετέχοντες. Στο τέλος της επίσκεψης ασχολούνται με τη ζωγραφική, με την κατασκευή παζλ που αναπαριστούν ευρήματα και με την κατάταξη καρτποστάλ κατά χρονολογική σειρά.

Οι εκπαιδευτικοί παραλαμβάνουν ένα έντυπο με άγνωστες λέξεις για να τις αποστηθίσουν οι μαθητές και να εμπλουτίσουν το λεξιλόγιό τους. Επίσης, δίνονται έντυπα αξιολόγησης τα οποία στέλνονται συμπληρωμένα από τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές που συμμετείχαν. (Τσιτούρη Α., 2004, σελ. 195-199) «Βλέπω-σκέπτομαι- απορώ-ερωτώ-ερευνώ-καταλαβαίνω-μαθαίνω-δημιουργώ» αναφέρει το συγκεκριμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, θέλοντας να δηλώσει ότι ο κωφός, από μικρό παιδί, δε ζει σε λήθαργο, αλλά προβληματίζεται. Είναι ον που προσπαθεί να κερδίσει ό,τι του στερήσε η φύση και το πετυχαίνει, αφού την ακοή την αντικαθιστούν τα μάτια, το μυαλό και η θέληση.

3.2.3 Το Εργαστήριο του Γιάννη Παππά- Παράρτημα του Μουσείου Μπενάκη

Το εργαστήριο του γλύπτη Γιάννη Παππά μετά το θάνατό του κληροδοτήθηκε στο Μουσείο Μπενάκη μαζί με το σύνολο του έργου του. Ο γιος του γλύπτη δώρισε στο μουσείο το κτήριο που στεγαζόταν το εργαστήριο. Το σημαντικότερο στοιχείο για ανθρώπους με προβλήματα όρασης που επισκέπτονται το εργαστήριο είναι ότι δεν υπάρχει απολύτως κανένας περιορισμός. Μπορούν να ψηλαφίσουν και να νιώσουν τα πάντα. Μοναδικές εξαιρέσεις τα μικρά αγαλματίδια από κερί ή πλαστελίνη, επειδή είναι ιδιαίτερα ευαίσθητα. Η ανταπόκριση των ατόμων με προβλήματα όρασης είναι πολλή μεγάλη, καταρχήν μπορούν να πιάσουν διάφορα εκθέματα από ποικίλα υλικά (γύψο, μπρούντζο, πέτρα) και να νιώσουν τις διαφορές τους. Υπάρχει ακόμη η δυνατότητα να νιώσουν όλη τη διαδικασία της δημιουργίας από το συρμάτινο σκελετό που φτιάχνει τη φιγούρα του έργου, τα καλούπια που μπαίνουν τα υλικά μέχρι την τελική κατασκευή.

Μ' άλλη παράμετρος είναι η ψηλάφηση γλυπτών που απεικονίζουν επώνυμα πρόσωπα (Ελύτης, Βενιζέλος, κ.ά.) με σκοπό και τη φυσιογνωμική προσέγγιση. Το πιο εντυπωσιακό όμως, είναι η προσέγγιση ενός συγκεκριμένου έργου απ' το προσχέδιο του μέχρι την τελική κατασκευή. Για παράδειγμα το τεράστιο άγαλμα του Μεγάλου Αλεξάνδρου που δεσπόζει στην αυλή του εργαστηρίου. Οι επισκέπτες έχουν τη δυνατότητα να ψηλαφίσουν τα πρώτα προσχέδια-αγαλματίδια (που έγιναν το 1940) και σταδιακά να νιώσουν πως απ' αυτά τα πρώτα κομμάτια καταλήγουμε στο μεγάλο έκθεμα της αυλής. Η κατανόηση του όγκου του εκθέματος είναι αυτό που τους κάνει τη μεγαλύτερη εντύπωση, αφού οι άνθρωποι με προβλήματα όρασης δεν μπορούν αλλιώς να συλλάβουν την κλίμακα των αγαλμάτων. Στα πλαίσια της καλύτερης εξυπηρέτησης των επισκεπτών υπάρχουν αναρτημένα κείμενα στο σύστημα Μπράϊν (Braille) που αναφέρονται στην ιστορία του εργαστηρίου και στη ζωή και το έργο του Γιάννη Παππά καθώς και επεξηγηματικά κείμενα για τα αγάλματα και τα εκθέματα.

Το εργαστήριο είναι ανοικτό σε κάθε είδους επισκέψεις, μελετητών, φοιτητών και ανθρώπων με ειδικές ανάγκες. Το εργαστήριο του Γιάννη Παππά μπορεί να είναι ένα τμήμα του μουσείου Μπενάκη, αλλά ταυτόχρονα έχει μια σχετική αυτονομία. Δεν είναι μουσείο, με την αυστηρή έννοια του όρου. Δεν υπάρχει ούτε μουσειολογική μελέτη. Περισσότερο ενδιαφέρει του υπευθύνους τα εργαστήρια και τα εκπαιδευτικά προγράμματα και είναι αρκετά ευέλικτοι αφού άλλωστε δηλώνουν πιο πολύ «ερασιτέχνες». Επισημαίνοντας ότι κάνουν ένα πείραμα στην επικοινωνία με τον κόσμο.

3.2.4 Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, «Αγγίζοντας την Τέχνη»

Η πρωτοβουλία αγγίζοντας την τέχνη εντάσσεται σ' ένα γενικότερο πρόγραμμα με τον τίτλο «Η τέχνη πέρα από την όραση» στο οποίο συμμετέχουν Μουσεία απ' όλο τον κόσμο, όπως το Metropolitan Museum of Modern Art της Νέας Υόρκης, η Tate Modern και το Victoria and Albert Museum του Λονδίνου. Στόχος του προγράμματος είναι η προσβασιμότητα ατόμων με μειωμένη ή καθόλου όραση στη σύγχρονη τέχνη. Στην Ελλάδα το πρόγραμμα υλοποιήθηκε από το Κρατικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης σε συνεργασία με το Ίδρυμα Προστασίας Τυφλών Βόρειας Ελλάδας «ο Ήλιος»- Σχολή Τυφλών και τον Πανελλήνιο Σύνδεσμο Τυφλών.

Για πρώτη φορά, 21 έργα που συμμετείχαν στο «Εικαστικό Πανόραμα στην Ελλάδα 2» μεταφράστηκαν «απτικά» ώστε να μπορέσουν να τα «διαβάσουν» άτομα τυφλά ή

με μειωμένη όραση. Χρησιμοποιήθηκαν χαρτόνια σε διάφορες υφές, αδιάλυτες κόλλες, μικρά αντικείμενα και άλλα υλικά ώστε να αποδοθούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο η τονικότητα των χρωμάτων, οι επιφάνειες, ο όγκος και η τεχνοτροπία του κάθε καλλιτέχνη. Τα έργα συνοδεύονταν από κείμενα σε γραφή Braille, όπου υπήρχαν τα στοιχεία του έργου, πληροφορίες για τους καλλιτέχνες και κείμενα ανάλυσης των έργων όπου ήταν απαραίτητο. Τα κείμενα υπήρχαν και σε μεγεθυμένη γραφή για τους μερικώς βλέποντες.

Το ζητούμενο του προγράμματος «Αγγίζοντας την τέχνη» είναι να γίνει αναπόσπαστο κομμάτι κάθε εκθεσιακής δράσης του Κ.Μ.Σ.Τ.. Οι ξεναγήσεις αυτές δεν περιορίζονται στην απλή περιγραφή των έργων τέχνης αλλά μεταδίδουν με απτικό τρόπο τα βασικά στοιχεία της εικαστικής δημιουργίας που δεν μπορούν να γίνουν αντιληπτά οπτικά: το χρώμα, το φως, τον όγκο, τη γραμμή. (Τσαντσάνογλου Μ., Δελτίο Τύπου του Κ.Μ.Σ.Τ., 2007)

Τη σημαντική αυτή πρωτοβουλία υπογραμμίζουν οι φορείς των τυφλών ατόμων: ως ίδρυμα Εκπαίδευσης Κατάρτισης και Αποκατάστασης υποστηρίζουμε και ενθαρρύνουμε αυτή την προσπάθεια εξασφάλισης προσβασιμότητας στη ζωγραφική. Με τη συνήθη μορφή που προσφέρονταν μέχρι σήμερα η ζωγραφική ήταν μακριά και πέρα από τις φυσικές δυνατότητες κάποιων συνανθρώπων μας. Με τη δυνατότητα της απτικής προσέγγισης τα έργα τέχνης ξετυλίγονται δημιουργικά ιστορώντας το περιεχόμενο τους στα επιδέξια, τα γεμάτα δίψα για γνώση, τα γεμάτα ευαισθησία, στοργή και τρυφερότητα χέρια του τυφλού ατόμου. (Διοικητικό Συμβούλιο του Ιδρύματος «Ηλιος», Δελτίο Τύπου του Κ.Μ.Σ.Τ., 2007)

Η προσβασιμότητα στο πολιτιστικό αγαθό είναι ένα ισχυρό ζητούμενο σε διεθνές επίπεδο από μουσεία, ιδρύματα και πολιτιστικούς φορείς και προβάλλεται πια όχι σαν στοιχείο κοινωνικής πολυτέλειας αλλά ως βασικό στοιχείο πολιτικού σχεδιασμού, μέσω του οποίου προωθείται η ισοτιμία των πολιτών απέναντι στον πολιτισμό. (Ζαρκαλή Χ., Δελτίο Τύπου του Κ.Μ.Σ.Τ., 2007)

3.3 Συζήτηση- Συμπεράσματα

Τα μουσεία του 21^{ου} αιώνα όλο και περισσότερο ανταποκρίνονται στις νέες κοινωνικές προκλήσεις, έχοντας αντιληφθεί το ρόλο τους ως «ιδρύματα στην υπηρεσία της κοινωνίας», φορείς στην υπηρεσία της κοινωνίας.

Αντιλαμβάνονται την έννοια της «κληρονομιάς» ως ένα σύνολο αντικειμένων –υλικό και άυλο – που δεν χρειάζεται μόνο να συντηρείται και να μεταδίδεται στις επόμενες γενιές, αλλά επίσης να επαναδιαπραγματεύεται και να ανακατασκευάζεται το νόημά τους, έτσι ώστε να είναι διαθέσιμο σε όλους να το μοιραστούν σε ένα κοινό τόπο κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Είναι τόποι όπου προκύπτουν ερωτήματα και ευνοούνται οι αντιπαραθέσεις.

Η γνώση που παράγουν μπορεί να βοηθήσει την κατανόηση των πολιτισμικών ταυτοτήτων, ενισχύοντας την αναγνώριση και τον αμοιβαίο σεβασμό. Μπορούν να βοηθήσουν τα άτομα να κατανοήσουν τις δικές τους ταυτότητες και να ανταλλάξουν εμπειρίες με τους άλλους.

Κινούμενα, πλέον, προς αυτήν την κατεύθυνση τα μουσεία προσπαθούν και ενδιαφέρονται να εντάξουν διαφορετικές ομάδες κοινού. Στην εργασία αυτή προσδιορίστηκε το ανανεωτικό πνεύμα που διαπνέει το μουσείο στο σύγχρονο κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον και ο πολλαπλός ρόλος που έχει αναλάβει ως

εναλλακτικός θεσμός εκπαίδευσης, ψυχαγωγίας και κοινωνικής ενσωμάτωσης των πολιτών. Το σύγχρονο μουσείο εκπληρώνει την αποστολή του, όταν λειτουργεί ως μέσω κοινωνικής και πολιτισμικής ένταξης ατόμων και κοινωνικών ομάδων, όταν δημιουργεί συνθήκες ενσωμάτωσης και συμμετοχής, όταν υλοποιεί δράσεις προσέγγισης μη προνομιούχων κοινωνικών ομάδων και όταν εξασφαλίζει μια ευχάριστη παραμονή των επισκεπτών στο χώρο του.

Σε αυτές τις μη προνομιούχες ομάδες ανήκουν και τα Άτομα με Αναπηρίες, η πρόσβαση των οποίων θα πρέπει να θεμελιώνεται στην αντίληψη της ισότιμης αντιμετώπισης της προσωπικότητας των ατόμων με αναπηρία.

Εκείνο που χρειάζεται, επομένως, πέρα από τον θεωρητικό εκδημοκρατισμό, είναι μια ουσιαστική αλλαγή και έμπρακτη απόδειξη των μουσείων με τη χάραξη μιας επίσημης πολιτικής προσβασιμότητας.

Μιας πολιτικής που δε θα εξαντλείται σε θεωρητικές διατυπώσεις και αποσπασματικές δράσεις, οι οποίες συχνά είναι αποτέλεσμα της πρωτοβουλίας μεμονωμένων προσώπων, καθώς τα μουσεία οφείλουν να σεβαστούν και να προσαρμόσουν το περιβάλλον τους στις όποιες ιδιαιτερότητες των επισκεπτών τους.

Μιας πολιτικής που δεν θα διαιωνίζει ανισότητες, αποκλεισμούς και προκαταλήψεις, που δεν θα «επιλέγει» ποιοι μπορούν να είναι μέτοχοι των πολιτισμικών αγαθών και δεν θα στερεί από ορισμένες κοινωνικές ομάδες ένα βασικό ανθρώπινο δικαίωμα: την πρόσβαση στον πολιτισμό και κατ' επέκταση την ισότιμη συμμετοχή στην κοινωνική και πολιτισμική ζωή.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο του σύγχρονου μουσείου γίνεται κατανοητό ότι η ανάπτυξη μιας πολιτικής προσβασιμότητας στον πολιτισμό δεν είναι πολυτέλεια αλλά ένα κατ' εξοχήν χρέος πολιτικό σε κάθε δημοκρατική, ισόνομη και πολιτισμένη κοινωνία.

Εν κατακλείδι, η αποδοχή του «άλλου», του διαφορετικού και η αρμονική συνύπαρξη συγκρουόμενων πολιτισμών είναι το ζητούμενο στις σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινωνίες. Ωστόσο, δεν μπορεί να γίνεται συζήτηση για την υγιή ενσωμάτωση εθνικών ή θρησκευτικών μειονοτήτων, για την ομαλή ένταξη οικονομικών ή πολιτικών μεταναστών, χωρίς πρώτα η κάθε κοινωνία να ρίχνει μια ματιά μέσα της, να ενδιαφερθεί ουσιαστικά για τους «παρίες» και τα παραπαίδια της, όσους ανθρώπους είχαν την ατυχία να μην ανήκουν στο αποδεκτό μέσο όρο των υγιών και αρτιμελών ατόμων.

Υπό αυτή την έννοια η πρόσβαση των ατόμων με αναπηρίες στα μουσεία αποκτά βαρύτερη πολιτική σημασία. Γίνεται βαθιά ιδεολογικό ζήτημα που αναφέρεται στην ουσία της ισότητας των πολιτών. Για να φτάσει όμως κάποιο άτομο με αναπηρία στην «πύρτα» ενός μουσείου, πρέπει πρώτα να διανύσει μια τεράστια απόσταση που δημιουργούν οι προκαταλήψεις και τα εμπόδια που θέτει η ίδια η κοινωνία και κάποιες παρωχημένες αντιλήψεις επί του θέματος. Οπότε, δεν αρκεί μόνο η θέσπιση νόμων που θα μεριμνά για τα ζητήματα των ατόμων με αναπηρία, αλλά απαιτείται η διαμόρφωση της αντίστοιχης κοινωνικής συνείδησης που θα ευαισθητοποιήσει του πολίτες ώστε τελικά να εφαρμοστούν στην πράξη οι θεσπισμένοι από την Πολιτεία νόμοι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- Άλκηστις. (1998). *Το βιβλίο της δραματοποίησης*. Π έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Αδαμαντιάδου, Σ. (1990). *Η Αντωνία και η Σμαράγδα στο Θεατρικό Μουσείο*. Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα για παιδιά με ειδικές ανάγκες. Αθήνα: Εκδόσεις Παιδικό Μουσείο.
- Αντωνοπούλου, Κ. (200). *Εξωσχολική Εκπαίδευση για τα παιδιά με Ειδικές Παιδαγωγικές Ανάγκες στην Ελλάδα*.
- Αρχαιολογία και Τέχνες. (1991). *Εκπαιδευτικές Μουσειοσκευές*. τ.38. Μάρτιος. Αθήνα.
- Αρχαιολογία και Τέχνες. (1985). *Παιδί και Μουσείο*, τ.16. Αύγουστος. Αθήνα.
- Βελιώτη-Γεωργοπούλου Μ. και Σουντασάκη Ε. (επιμ.), 1997, Μουσεία και άτομα με ειδικές ανάγκες: εμπειρίες και προοπτικές, Πρακτικά ημερίδας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, 27 Μαΐου 1993, Κέντρο Κοινωνικής Πολιτικής, ΤΠΠΟ διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού, Αθήνα, Gutenberg, 65-60.
- Ζώνιου- Σιδέρη Α., *Οι Ανάπηροι και η Εκπαίδευσή τους*. Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα (2000).
- Εθνικό Ίδρυμα Προστασίας Κωφαλάλων. *Τι είναι η νοηματική γλώσσα*.
- ICOM. (1988). *Ίδρυση, Οργάνωση και Λειτουργία Εκπαιδευτικών Τμημάτων σε Μουσεία*. Πρακτικά ετήσιας διεθνούς συνάντησης CECA. Αθήνα: Εκδόσεις ICOM-Ελληνικό Τμήμα.
- Κοκκέβη-Φωτίου Δ., 2004, Ειδικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα για κωφούς, στο Τσιτουρή Α. (επιμ.) 2004, Πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες σε χώρους πολιτισμού και αθλητισμού, Πρακτικά συνεδρίου, Θεσσαλονίκη 30 Οκτωβρίου-! Νοεμβρίου 2003, ΤΠΠΟ, Αθήνα, ΤΠΠΟ 200-203.
- Κόκκινος, Γ. - Αλεξάκη, Ευ. (2002). *Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις στη Μουσειακή Αγωγή*. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο.

- Μαρκαντώνη, Ι. (1984). *Βαθψυχολογία και αγωγή*. Αθήνα: Εκδόσεις Μαυρομάτη.
- Νάκου, Ε. (2001). *Μουσεία: Εμείς, τα Πράγματα και ο Πολιτισμός*. Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος.
- Νάκου, Ε. (2000). *Τα Παιδιά και Ιστορία. Ιστορική σκέψη, γνώση και ερμηνεία*. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο.
- Νάκου, Ε. (1994). *Η ανάπτυξη της ιστορικής αντίληψης των παιδιών μέσα σε χώρους μουσείων. Η περίπτωση του Κέντρου Μελετών Ακροπόλεως και του Μουσείου Ακροπόλεως*. Αρχαιολογία και Τέχνες, τ. 52. σ. 58-59. Αθήνα.
- Οικονομοπούλου, Ε., Τσιριγώτης, Θ., Χατζή, Ζ. (1989). *Η Ειδική Αγωγή και τα Προβλήματά της - Για το δικαίωμα στη μόρφωση στον πολιτισμό και την κοινωνική αλλαγή*. Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης, τ. 6-7. Άνοιξη. Αθήνα.
- Τσαντσάνογλου Μ. - Διευθύντρια του Κρατικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, Διοικητικό Συμβούλιο του Ιδρύματος «Ηλιος», Ζαρκαλή Χ.-Μουσειολόγος, από Δελτίου Τύπου στο <http://docplayer.gr/11082762-Deltio-tyrou-programma-synergasia-aggizontas-tin-tehni-gia-atoma-me-meiomeni-i-olki-apoleia-orasis.html> , 2007. (Πρόσβαση: 15/12/2019).
- Τσιτούρη Α. (επιμ.), 2004, Πρόσβαση ατόμων με αναπηρίες σε χώρους πολιτισμού και αθλητισμού, Πρακτικά συνεδρίου, Θεσσαλονίκη 30 Οκτωβρίου-1 Νοεμβρίου 2003, ΤΠΠΟ, Αθήνα, ΤΠΠΟ, 195-199.
- Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Υπουργείο Πολιτισμού, ICOM-Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων, Ελληνικό Τμήμα. (1993). *Μουσείο - Σχολείο*.
- Τζαναβάρα Α. (2013), *Μουσείο και Άτομα με αναπηρίες*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Κόρινθος.
- Τσαούσης Δ. (2005), *Η Κοινωνία μας, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Πολιτικής*

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Adams, E. V. *Les musées et l'éducation par ordinateur*. in *Le rôle éducatif du musée*, Museum. A Quarterly Review Published by Unesco. no 144. σ. 218-222. Paris (1984).
- Bailey, D., Wolery, M., *Teaching Infants and Preschoolers with Disabilities*. 2nd ed. Upper Saddle River. New Jersey. Columbia. Ohio.

- Bernarnd, B. (1993). Βαν Γκογκ. Ανακαλύπτω την τέχνη. Αθήνα: Εκδόσεις Δεληθανάσης- Ερευνητές.
- Children’s Museum Boston, Mass. *Special education program at the children’s museum Boston, Mass.*
- De Meur, A., Staes, L. (1990). *Ψυχοκινητική αγωγή και επανεκπαίδευση*. Βασδέκη, Α. (μετ.). Αθήνα: εκδόσεις Δίπτυχο.
- Fondation de France and ICOM. *Museums without barriers - a new deal for disabled people.*, London: Routledge.
- Hooper-Greenhill, E. *Museums and Gallery Education*. London and New York: University Press, Leicester.
- Hooper-Greenhill, E. (1999a). *The Educational Role of the Museum*. London: Routledge.
- Hooper-Greenhill, E. (1999b). *Σκέψεις για τη μουσειακή εκπαίδευση και επικοινωνία στη μεταμοντέρνα εποχή*. Αρχαιολογία και Τέχνες, τ. 72. σ. 47-49. Αθήνα.
- Hooper-Greenhill, E. (1991). *Writing a Museum Education Policy*. University of Leicester. Department of Museum Studies.
- Kopelman, R. (1984). *Hand puppetry with a chronic psychiatric population*, in “Arts in psychotherapy” (Syracuse, N.Y., USA). Winter. Vol. 11. No 4. p. 283-288.
- *Museums and the Disabled*. (1979). New York: Metropolitan Museum of Art.
- Pearson, A., Aloysius, C. (1994). *The Big Foot. Museums and Children with Learning Difficulties*. London: The British Museum.
- Pearson, A. (1987). *Arts for Everyone. Guidance on provision for disabled people*. London: Carnegie United Kingdom Trust and Center on Environment for the Handicapped.
- Pearson, A. (1982). *The vicious circle. Museum education and handicapped people in some London Museums*. No 3. York: Journal of Education in Museums.
- «Μάνατζμεντ», Patrick J. Montana, Bruce H. Charnov, Μετάφραση Μαρία Ι. Ρούβαλη, Επιμέλεια Γιάννης Κατσαντώνης, Εκδόσεις Κλειδάριθμος.
- Opaschowski, 1997 : 64
- Opendoors, 2004, How to make cultural venues and exhibitions accessible, documentary film, Finish National Gallery/Art Museum Development Department/ National Board of Antiquities, EU Culture 2000 (Πρόσβαση: 10/12/2019)

- Smithsonian Accessibility Program, Office of the Provost, Smithsonian Guidelines for Accessible Exhibition Design, on-line <http://www.si.edu/opa/accessibility/exdesign/start.htm> (Πρόσβαση: 12/12/2019)

Ηλεκτρονικές Πηγές

- http://www2.unesco.org/wef/countryreports/cyprys/rapport_2.html
- <http://www.musee-rodin.fr/achan-e.htm>
- <http://www.intercol.edu/emplovabiiitv/Sitemap.htm>
- http://www.culture.qr/4/43/421/42101_421011/42101_ed.html
- http://www.metmuseum.org/support/su_education.htm
- <http://www.culture.qr/2/21/214/21405m/q21405m7.html>
- <http://www.ypvp.gr/GR/structure/org33/orq33.htm>
- https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CE%B2%CF%81%CE%B1%CE%AC%CE%BC_%CE%9C%CE%AC%CF%83%CE%BB%CE%BF%CE%BF%CF%85